

כסלו תשס"ח • גליון 15

ב"ה

צ'עיינות

למחשבת חב"ד

ו"ט כסלו

הגאון רבי יצחק יעקב וויס זצ"ל
הגאון רבי יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל

ספר התניא

הרב יואל כהן
הרב עדין אבן ישראל
סיפורים, קטעים, אימות

מהותם של ישראל באספקלריית התניא

בספר התניא, נותן אדמו"ר הזקן דרך בעבודת ה' לאור החסידות, ומורה כיצד האהבה לה' קרובה ללבו של כל יהודי • בין השורות, ניתן גם להבחין בהסתכלות עמוקה וחדשה על מהותו של עם ישראל • הבריאה נחלקת לארבעה סוגים – דומם, צומח, חי ומדבר, אולם בני-ישראל הם 'סוג חמישי' – חלק אלוקה ממעל

הרב יואל כהן ה'חוזר' של הרבי מליובאוויטש זי"ע

המוח משפיע על הלב

א. להבנת הדברים, נקדים ונעסוק בלימוד "פשוטו של מקרא", בהבנת תוכנו הכללי של ספר התניא לפי פשוטו.

בשער הספר, כותב רבינו הזקן שהתניא, ה"ספר של בינונים", "מיוסד על פסוק 'כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו'. לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י".

כאשר קוראים את הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד" מתעוררת קושיא – האם אכן קיום המצוות ודרישות התורה 'קרובים' כל-כך לפיו ולבו של האדם? ליהודי יש

והסברה רחבה, את דרכו המיוחדת של מורנו הבעש"ט נ"ע בעבודת ה'. מכך מובן, שמהעיון בספר התניא ניתן ללמוד לא רק את דרך החסידות בעבודת ה', אלא הרבה יותר מכך – בתוך שורות הספר ניכר בבירור ובביאור חידושה של דרך הבעש"ט נ"ע בהבנת יסודי היהדות.

אחד מיסודי היהדות הוא – "ישראל אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד", כמאמר הוזהר הידוע'. נדמה, שמתוך ספר התניא מגלים אנו את ההשקפה האמיתית והפנימית, השקפת תורת הבעש"ט, על יסוד זה המקשר באחדות נפלאה בין ישראל, התורה והקב"ה.

1. ראה זוהר ח"ג עג, א.

תוכן העניינים

לזכות		
הרה"ח		
ר' יוסף יצחק	3	מהותם של ישראל
פיקרסקי		הרב יואל כהן
ומשפחתו שיחיו		קדושת התניא
תל אביב	11	גדול שימושה
		מבוא לספר התניא
	14	הרב עדין אבן ישראל
לעילוי נשמת		מתוך ועל התניא
החסיד	16	פנינים וגדולי ישראל
ר' שלום דובער		י"ט כסלו
בן הרה"ח ר' אברהם לויק		הרב יוסף דוב סולובייצ'יק
סליון	20	
נלב"ע ביום הולדתו		פדה בשלום
כ"ו כסלו תשנ"ה		הרב יצחק יעקב וויס
ת.נ.צ.ב.ה.	22	

יו"ל ע"י:
**תורת חב"ד
לבני הישיבות**
ת.ד. 4102 נתניה
טלפקס 03-9604637

דואר אלקטרוני: torat@neto.bezeqint.net

יצר-הרע שמשתדל בכל כוחו למנוע את האדם מקיום המצוות – "לפתח חטאת רובץ", אם-כן כיצד אומר הכתוב ש"קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו"? קושיא זו נחלקת לשניים. גם על המילים "בפין" ו"לעשותו", ובעיקר על תיבת "בלבבך". "בפין" ו"לעשותו" היינו – קיום דברי התורה בפועל, בדיבור ובמעשה. אמנם לאדם יש שליטה על כוח הדיבור והעשייה שלו, ועל-ידי התאמצות גדולה ביכולתו להלחם ביצרו ולגבור עליו בנוגע לכוחות אלו; אולם כיוון שהדבר כרוך ביגיעה עצומה מדוע אומר הפסוק שזהו דבר "קרוב אליך"? אך עיקר הקושי הוא בנוגע לדברי הפסוק שהדבר "קרוב אליך מאוד" גם בנוגע ל"לבבך". מדברי הפסוק משמע, שדברי התורה קרובים לא רק לכוחות החיצוניים והמעשיים של האדם, דיבורו ועשייתו, אלא גם לרגש הפנימי שבלבו. דברי התורה "קרובים מאוד" אל האדם, לא רק בנוגע לקיומם בפועל על-ידו – "בפין" ו"לעשותו", אלא גם לרגשות הפנימיים שבלב – "בלבבך".

וכאן נשאלת השאלה: כיצד ניתן לומר ש"קרוב הדבר" שלבו של האדם יהיה מלא באהבת ה' ויראתו? על רגשות הלב האדם אינו בעל-הבית. על כוח הדיבור והעשייה לאדם יש שליטה, ועל-ידי עבודה מאומצת יכול הוא לגבור על יצרו ו"לכפות" עליו לקיים את כל דברי התורה; אולם את הלב אי-אפשר לכפות. האדם אינו יכול להכריח את לבו להרגיש אהבה לדבר שהוא לא אוהב! אם-כן לכאורה "אין קרוב הדבר להפוך לבו מתאוות עולם-הזה לאהבת ה' באמת?"³⁰

על שאלות אלה עונה אדמו"ר הזקן בספר התניא. וכפי שכותב בדף השער, שמטרתו של ספר זה היא "לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד".

- שהרי תיבת "בלבבך" כוללת לא רק את כוח המחשבה שבאדם, אלא גם את הרגשות שבלבו.
- תניא ריש פרק יז.

ובפרטיות, יש בזה שתי דרכים, וכהמשך לשון אדמו"ר הזקן בדף השער – "בדרך ארוכה וקצרה". דרך אחת מבוארת בתניא בפרקים א-יז. בפרקים אלו מבואר מבנה כוחות הנפש ומהותם, וכיצד על-ידי עבודה נכונה וניצול טבע הכוחות, ביכולתו של היהודי לעורר בלבו אהבה ויראה לה'. נקודת העניין היא, שכיוון ולאדם יש שליטה על מחשבתו וביכולתו לקבוע במה יחשוב ויהרהר, אם-כן כאשר יחשוב ויעמיק בגדולת ה', עד שההכרה בעומק גדולת הבורא תקבע היטב במוחו – אז הבנת שכלו תשפיע ממילא על המידות שבלבו. כך הוא טבע האדם שההתבוננות שבמוחו משפיעה על רגשות לבו. כאשר אדם מתבונן ומבין שדבר מסוים טוב עבורו, ממילא תתעורר אצלו משיכה ואהבה לאותו דבר.

זהו הביאור הראשון בדברי הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפין ובלבבך לעשותו": כיוון שטבע האדם הוא שלבו נמשך אחר הבנתו, אם-כן זו דרך 'קרובה' לעורר את לבו לאהבת ה' וליראתו.

קרוב אליך הדבר

ב. הדרך השנייה מבוארת בפרקים יח-כה. דרך נוספת זו להתעוררות הלב לאהבת ה', קלה ו'קרובה' עוד יותר מאשר הדרך הקודמת. לפי הדרך הראשונה, עדיין קשה הלשון "כי קרוב אליך הדבר מאוד": אמנם נכון שעל-ידי ההתבוננות אפשר לעורר את רגש הלב, אבל דבר זה דורש יגיעה עצומה. גם מצד שכלו של האדם – בכדי להבין ולהשיג היטב את גדולת הבורא, באופן שהדברים יונחו היטב במוחו – דרושה יגיעה עצומה; וגם מצד לבו של האדם – בכדי שהלב יהיה 'כלי' ראוי להשפעת

- זהו פירוש אחד בדברי אדמו"ר הזקן. אמנם הרבי זי"ע מפרש בלשון זו ("דרך ארוכה וקצרה") פירוש נוסף, על-פי לשון הגמרא בעירובין דף נג, ב. ראה לקוטי שיחות חלק לד עמ' 173 ואילך.

ההכרה השכלית בגדולת הבורא, יש לזכור ולהכשירו לכך. וכיוון שלשם כך דרושה יגיעה רבה – הלשון "קרוב מאוד" עדיין אינה מיושבת כל צרכה.⁵

על כך מבאר רבינו הזקן בפרקים יח-כה את הדרך השנייה. ונקודת העניין בקצרה, שהאמת היא, שבלבו של היהודי יש רגש טבעי של אהבה לה'. אהבה זו, אינה קשורה עם הבנה והכרה שכלית בגדולת הבורא, אלא היא קיימת בכל איש ישראל מצד עצם טבעו. וכפי שרואים במוחש, שאפילו קל שבקלים מוסר נפשו על קידוש ה', למרות שמעולם לא התבונן בגדולת ה'. אלא שאהבה זו נקראת "אהבה מסותרת", היא נעלמת ונסתרת עמוק בלב של היהודי, ועבודתו של האדם היא להביאה מן ההעלם אל הגילוי, וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן את הדרך לגלות אהבה זו.

דרך עבודה זו 'קרובה' וקלה יותר מהדרך הראשונה. בדרך הראשונה יש צורך לעורר רגש אהבה חדש על-ידי ההתבוננות השכלית בגדולת ה'; מה- שאין-כן העבודה שבדרך השנייה, אינה אלא לעורר ולגלות את האהבה המסותרת שקיימת מכבר בלב היהודי. ודבר זה הוא "קרוב מאוד" לכל יהודי.⁶

[בפרקים הבאים עוסק אדמו"ר הזקן בכמה פרטים נוספים בעבודת ה': איך להיפטר מדברים המפריעים לעבודת ה' כעצבות, עצלות, דאגת עוונות והרהורים רעים, וכיצד לרכוש את המידות הנחוצות לשלמות העבודה כשמחה, אהבת-ישראל

- זו גם הסיבה לכך שאדמו"ר הזקן קורא לדרך זו דרך "ארוכה" – היא דורשת ריכוז עבודה ויגיעה.
- ראה ריש פרק יח: "ולתוספת ביאור באר היטב מלת 'מאוד' שבפסוק כי קרוב אליך", ובריש פרק כה: "זהו שכתוב כי קרוב אליך הדבר מאוד".
- בפרק כה.
- זו גם הסיבה שאדמו"ר הזקן קורא לדרך זו דרך "קצרה" – היא קלה יותר והיא לא דורשת יגיעה רבה כל-כך כמו הדרך הראשונה.

וענוהו⁷; ביאור המעלה שבקיום המצוות המעשיות והיחס בין קיום גוף המצווה לכוונתה⁸; החשיבות הגדולה שביראת ה' כיסוד לכל שאר אופני העבודה וההבדלים בין 'יראה'-תתאה' ל'יראה-עילאה¹¹; דרגות שונות באהבת ה'¹² ועוד כמה עניינים. אבל הביאור "איך הוא קרוב מאוד", שעל זה מיוסד חלקו הראשון של התניא – "ספר של בינונים", מסתיים בפרק כה].

זהו תוכנו הכללי של ה"ספר של בינונים". בספר זה, נותן אדמו"ר הזקן סדר עבודה המורה ו'מקרב' את הדרך לעבודת ה' מתוך התעוררות פנימיות לבבו של היהודי.

אמנם לאמיתו של דבר, מלבד הוראת הדרך הנכונה בעבודת ה', בתוך הדברים טמון ביאור מחודש ופנימי ביסודי היהדות. עיון נכון בספר, מגלה הסתכלות חדשה על שלושת העניינים "ישראל", "אורייתא" ו"קוב"ה", ועל ההתקשרות העצמית ביניהם. בגיליון זה נתמקד בהבנת עניין "ישראל וקוב"ה כולא חד".

...

שתי מערכות חיים

ג. מיד בתחילת התניא, מבאר רבינו הזקן את הגדרת החלוקה בין "צדיקים" "בינונים" ו"רשעים". אדמו"ר הזקן מוכיח מכמה וכמה מאמרי חז"ל, שאי-אפשר לומר ש"בינוני" הוא מי שיש לו מחצה זכויות ומחצה עוונות. שהרי "אפילו העובר על איסור קל של דברי סופרים מקרי רשע"¹³, "וכל-שכן וקל-וחומר במבטל איזו מצוות עשה שאפשר לו לקיימה, כמו כל שאפשר לו לעסוק

- פרקים כו-לד.
- פרקים לה-מ.
- פרקים מא-מג.
- פרקים מד-מו.
- ברכות סא, ב.
- בפרק יג (דף יח, א).

בתורה ואינו עוסק, שעליו דרשו רז"ל 'כי דבר ה' בזה'. . . מקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן". ואם-כן על-כרחך ה"בינוני" הוא יהודי הזהיר בקיום כל המצוות, ועד ש"אין בו אפילו עוון ביטול תורה!"¹⁴ אלא שאם ה"בינוני" זהיר בתכלית בקיום המצוות כולן, אם-כן מהו ההבדל בינו ל"צדיק"? אם שניהם זהירים לגמרי בכל המצוות, עשה

ההבדל בין איש ישראל, גם זה שנמצא בדוגה הנמוכה ביותר, לבין האדם הטוב ביותר שנ"חסידי אומות העולם", הוא הבדל עצום וכאילו הם שני סוגים ממש, בדוגמת ההבדל בין מין המדבר למין החי. ליהודי יש נפש-אלוקית שהיא היא מהותו האמיתית, דבר שבגוי הנעלה ביותר אינו קיים כלל

- ולא-תעשה, דאורייתא ודרבנן, מהו אם-כן החילוק ביניהם?
- על זה ממשיך אדמו"ר הזקן ומביא את מאמר חז"ל¹⁵ "צדיקים יצר-טוב שופטן, רשעים יצר-הרע שופטן, בינונים זה וזה שופטן". ומבאר¹⁶, שהכוונה "שופטן" היא – "על-
- תניא שם.
- ברכות סא, ב.
- בפרק יג (דף יח, א).

דרך משל שופט ודיין האומר דעתו במשפט, ואף-על-פי-כן לא יהיה פסק הלכה כך למעשה". כלומר, השופט הוא זה שיש לו את האפשרות להביע את דעתו, למרות שייתכן ודעתו לא תתקבל. אצל צדיק יש רק "שופט" אחד – רק היצר-טוב קיים אצלו, והוא היחיד שמביע דעה. אמנם אצל הבינוני יש "שני שופטים", "זה וזה שופטן". שני היצרים קיימים אצלו ולכן שניהם מביעים דעה, אלא שבנוגע לפועל – ההכרעה תמיד היא כדעת היצר-טוב.

נמצא, שההבדל בין צדיק לבינוני אינו בעשייה בפועל; מבחינת העשייה שניהם שווים – שניהם מקיימים את כל המצוות בשלמות. ההבדל הוא רק בנוגע למידות שבלב: האם ליצר-הרע יש עדיין קיום בלבו של האדם וביכולתו להביע דעה, או לא. זו הנחת-היסוד שמניח אדמו"ר הזקן מיד בחלקו הראשון של פרק א.

בחלקו השני של הפרק, ממשיך ומוסיף אדמו"ר הזקן את "ביאור הענין", על-פי מ"ש בכתבי האריז"ל, שלכל איש ישראל יש שתי נפשות: "נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף". נפש זו היא הנפש החיונית והיא נמצאת גם אצל אומות-העולם¹⁷; "ונפש השנית (שקיימת רק) בישראל, היא חלק אלוהה ממעל ממש"¹⁸.

וצריך ביאור: מהו החידוש בכך שלכל איש ישראל יש שתי נפשות? לכאורה עניין זה מוזכר כבר בדברי חז"ל¹⁹ שבאדם ישנם שני יצרים – יצר-טוב ויצר-הרע, אם-כן מה

- אלא שבישראל גם נפש זו היא בדוגה נעלית יותר: הנפש-החיונית של אומות-העולם היא משלוש קליפות הטמאות שאין בהם טוב כלל, ואילו הנפש-החיונית שבישראל היא מקליפת-נוגה שיש בה תערובות טוב ורע (סוף פרק א).
- תניא ריש פרק ב.
- הדברים אף הובאו לעיל, בחציו הראשון של פרק א: "יצר-טוב שופטן, יצר-הרע שופטן".

החידוש בדברי אדמו"ר הזקן, על-פי כתבי האריז"ל, שביהודי ישנם "שתי נפשות"?

אלא שדבר גדול שנינו כאן: התוארים "צר-טוב" ו"יצר-הרע" מבטאים שתי נטיות שונות שקיימות באדם, שני כוחות המטים לשני צדדים – לטוב ולרע. מה-שאין-כן הביטוי "שתי נפשות" משמעו, שבאדם קיימות שתי מערכות חיים. לא מדובר רק בכוח או נטייה לטוב ולרע, אלא בשני סוגי חיים. הנפש אינה רק כוח פרטי; הנפש היא מהות חיים בפני עצמה. מה שמבדיל את האדם מחבירו הוא זה שלכל אחד מהם יש נפש אחרת. משום כך הם שתי מהויות שונות.

אם-כן, בכך שאדמו"ר הזקן מגדיר את הטוב והרע שביהודי כ"שתי נפשות", נמצינו למדים שליהודי יש שתי מהויות בקרבו, כעין 'שני אישים', שכל מערכת הכוחות שלהן, שונות ונבדלות זו מזו.

מכל זאת עולה, שהטוב והקדושה שבכל איש ישראל אינם רק איזשהו יצר או נטייה המושכת לטוב; זה הרבה יותר מכך: ליהודי יש "נפש אלוקית", נפש מסוג שונה לגמרי מכל שאר הנבראים. עצם חיות נפשו, שהיא היא המקור לכל הכוחות הנפשיים, כל עניינה הוא דביקות באלוקות.

במילים אחרות: כידוע, העולם כולו נחלק לארבעה סוגים שונים: דומם, צומח, חי ומדבר. ההבדלים בין ארבעה סוגים אלה, אינו רק בפרטים מסוימים, אלא בעצם מהותם. השוני בין הדומם לצומח הוא שוני מהותי, ועל-דרך זה החלוקה בין הצומח לחי והחי למדבר. אמנם מדברי אדמו"ר הזקן הנ"ל נמצא, שבעולם יש גם סוג חמישי – בני-ישראל. ישראל, להיותם חלק אלוהי ממעל ממש, הם מין שנבדל במהותו משאר מין המדבר, ובדוגמת ההבדל בין מין המדבר למין החי²⁰. אצל בני-ישראל יש סוג אחר

20. האמת היא, שההבדל בין ישראל לשאר מין המדבר, הוא גדול באין-ערוך מההבדל שבין

של חיות – נפש-אלוקית.

אמנם ליהודי יש גם נפש-בהמית שמצד הקליפה כנ"ל, מכל-מקום עיקר חיותו של איש ישראל היא מהנפש-האלוקית שבו. וכמבואר בספר התניא, באגרת התשובה²¹, שגם

זו הסיבה שזכו האבות להוריש לבניהם נפש קדושה, כיוון שההתקשרות לקב"ה חדרה והגיעה עד עצם נפשם, הם זכו להוריש ולהעביר לצאצאיהם מהות חדשה זו. מכאן נובעת האהבה הטבעית והעצמית לה' שמפעמת עמוק בתוך לבו של כל איש ישראלי. זו אהבה שקשורה עם טבע נפשו של היהודי, מפני שאצל אבותיו, אברהם, יצחק ויעקב, אהבה זו הייתה קשורה לכל עצמיותם

חיות הגוף של יהודי נובעת מהנפש-האלוקית שבו. ייתכן שהאדם אינו

מין המדבר למין החי. שהרי גם מין המדבר וגם מין החי, למרות השוני הגדול ביניהם, בכל זאת שניהם הם נבראים מוגבלים; מה-שאין-כן העילוי של ישראל על שאר מין המדבר אינו במעלה אנושית מוגבלת, אלא עילוי שנובע מהיותם חלק אלוהי, שלהיותו אין-סופי הוא נעלה באין-ערוך משאר הנבראים.

21. בפרק ה.

מרגיש זאת, ובחייו החיצוניים נדמה שהנפש-החיונית "היא היא האדם עצמו"²², אולם לאמיתו של דבר, עצם נקודת החיות שבו מקורה בנפש-האלוקית שהיא מהותו האמיתית של כל יהודי.

ונמצא, שכבר בפרק הראשון של התניא מקבלים אנו הסתכלות עמוקה ומחדשת על מהותם של ישראל.

המלחמה בין שתי הנפשות

ד. לאחר 'מבט' זה במהות איש ישראל על פי הפרק הראשון של התניא, נעיין בהמשך דבריו של רבינו הזקן בפרקים הבאים עד פרק יז.

בפרקים הראשונים מבואר באריכות מהותן של שתי הנפשות, והכוחות השונים של כל אחת מהן. באופן כללי, כוחות הנפש מורכבים משני סוגים: הכוחות הקשורים עם הנפש עצמה, בדוגמת השכל והמידות; והכוחות המכונים 'לבושי הנפש', שהם המחשבה, הדיבור והמעשה.

ההבדל בין שני סוגי כוחות אלה הוא מהותי: השכל והמידות הם חלק מציור הנפש עצמה, ואילו ה'לבושים' הם כביכול דבר נוסף על הנפש. שכלו של האדם ורגשותיו הם ביטויים נפשיים של עצמיותו; אולם ה'לבושים', המחשבה, הדיבור והמעשה, אינם אלא פעולות שהאדם עושה. לכן האדם יכול להכריח את עצמו לחשוב, לדבר ולעשות דברים שהם הפוכים מתפיסתו והרגשתו. אדם יכול לחשוב על דבר שאין לו בו שום רגש נפשי, ואף ייתכן שהוא נוגד להבנתו. זאת מפני שה'לבושים' הם כוחות חיצוניים שאינם מבטאים ומגלים את אישיותו ונפשו של האדם.

מה-שאין-כן את השכל והרגש – אי-אפשר לשנות²³. אדם שמבין או

22. כלשון אדמו"ר הזקן בפרק כט לגבי ה'בינוני' (ועל-אחת-כמה-וכמה בנוגע לרשע).

23. אלא אם-כן האדם יעבור שינוי אמיתי בצורת הבנתו או הרגשתו. אדם שמשך זמן אהב דבר מסוים, ולאחר תקופה הפסיק

מרגיש בצורה מסוימת, אינו יכול להכריח את עצמו לשנות זאת.

שני סוגי כוחות אלה קיימים בשתי הנפשות:

השכל של הנפש-האלוקית הוא שכל שבטבעו מבין עניינים אלוהיים, ומידותיה של הנפש האלוקית הן אהבת ה' ויראתו; וה'לבושים' הם – המחשבה, הדיבור והמעשה בלימוד התורה וקיום המצוות.

לעומת זאת השכל של הנפש-הבהמית עוסק בהבנת ענייני עולם-הזה, ומידותיה הן התאוות לתענוגי עולם-הזה, כעס, עצלות וכיו"ב; ו'לבושי' הנפש-הבהמית הם – המחשבה, הדיבור והמעשה, בכל הדברים אשר לא לה' המה ואינם לרצונו ועבודתו. לא רק דברים האסורים ממש, אלא כל פעולה שאינה לשם שמים.

כל ימי חייו נמצא האדם בזירת מלחמה בין שתי נפשות אלה. שתיהן רוצות למשול ולשלוט על האדם. והמלחמה היא על כל מהותו של האדם – גם על הכוחות הנפשיים כמו השכל והמידות, וגם על ה'לבושים', המחשבה, הדיבור והמעשה. הנפש-האלוקית רצונה, שהאדם יהיה שקוע כל כולו רק בענייני קדושה ואלוקות. הן 'לבושי הנפש' יהיו עסוקים תמיד בלימוד התורה וקיום המצוות בלבד, והן הכוחות הנפשיים, שכלו ורגשותיו, יהיו חדורים וממולאים בהשגת ענייני אלוהות והרגשת אהבה ויראה לה', עד שלא תהיה אפשרות של רגש כלשהו לתענוגי עולם-הזה; אמנם רצונה של הנפש-הבהמית הוא בדיוק להפך. הנפש-הבהמית רוצה שהאדם יעסוק בכל כוחות נפשו רק בטובת עצמו וטובת גופו.

וכאן באים לידי ביטוי ההבדלים

לאהבו והתחיל לאהוב דבר אחר, זאת אומרת שמהו השתנה בתוך נפשו פנימה. ועל-דרך זה בענייני שכל והבנה – רק אם האדם יתבונן ויתעמק ואכן יבין את העניין אחרת – יחול שינוי בצורת הבנתו ותפיסתו.

בין "צדיקים", "בינונים" ו"רשעים": אדם שנפשו-האלוקית ניצחה הן בנוגע ל'לבושי הנפש', המחשבה דיבור ומעשה, והן בנוגע לכוחות הנפשיים, שכלו ומידותיו, עד שאין לו שום רגש ואהבה כלל לענייני עולם-הזה – זהו ה"צדיק";

אדם שנפשו הבהמית ניצחה במלחמה זו, לא רק בנוגע לשכלו ומידותיו, שיש לו תאוות ורצונות לתענוגי עולם-הזה, אלא גם בנוגע ל'לבושי הנפש', עד שלפעמים הוא עובר עבירות בפועל רחמנא ליצול – זהו הנקרא "רשע";

וה"בינוני" הוא האדם שבנוגע ל'לבושי הנפש', המחשבה, הדיבור והמעשה, ניצחה ה'נפש-האלוקית' במלחמה. אדם זה נמצא בדרגה כוז **שלא ייתכן** שהוא יעבור עבירה. בנוגע להנהגתו בפועל – הוא שולט לחלוטין על נפשו-הבהמית; אולם בנוגע למידות הנפש – עדיין לא ניצחה הנפש-האלוקית. מידותיה של הנפש הבהמית עדיין נשארו בתוקפם, והיא מצליחה להכניס בלבו תאוות ורצונות זרים לענייני עולם-הזה אשר לא לה' המה. לנפש-הבהמית נשארה עדיין האפשרות לומר את דעתה ורצונה כשופט האומר דבריו, אלא שבנוגע לפועל – דעה זו של הנפש-הבהמית אינה מצליחה לבוא לידי פועל, כיוון שה"בינוני" שולט היטב בכל שלושת 'לבושי הנפש', ואינו מאפשר מצב של עבירה על רצון ה'²⁴.

על דרגה זו, דרגת ה"בינוני", כותב אדמו"ר הזקן בפרק יד וז"ל: "הנה מידת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך. שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה". כלומר, דרגת ה"בינוני" היא העבודה שתובעים מכל יהודי – כל יהודי יכול לשלוט לחלוטין על המעשה, הדיבור והמחשבה שלו; מה-שאין-כן עבודת הצדיקים (הקשורה למוחין ומידות של האדם), אינה שייכת לכל אחד אלא היא תלויה בנתינת כוח מיוחדת לכך מלמעלה.

24. על דרגה זו, דרגת ה"בינוני", כותב אדמו"ר הזקן בפרק יד וז"ל: "הנה מידת הבינוני היא מדת כל אדם ואחריה כל אדם ימשוך. שכל אדם יכול להיות בינוני בכל עת ובכל שעה". כלומר, דרגת ה"בינוני" היא העבודה שתובעים מכל יהודי – כל יהודי יכול לשלוט לחלוטין על המעשה, הדיבור והמחשבה שלו; מה-שאין-כן עבודת הצדיקים (הקשורה למוחין ומידות של האדם), אינה שייכת לכל אחד אלא היא תלויה בנתינת כוח מיוחדת לכך מלמעלה.

25. אמנם בפרטיות יותר, גם בצדיקים גופא יש שני סוגים – צדיק גמור וצדיק שאינו גמור, ובזה גופא כמה-וכמה דרגות, כמבואר בפרק י; ועל-דרך זה ברשעים יש כמה וכמה דרגות, כמבואר בפרק יא. אבל מכל מקום, הצד השווה שבכל יהודי, מהצדיק הגמור עד הקל שבקלים ופושעי ישראל, הוא בכך שלכולם יש נפש-אלוקית שהיא היא עצמיותו של היהודי ומקור חייו האמיתי, כמבואר בפנים.

25. אמנם בפרטיות יותר, גם בצדיקים גופא יש שני סוגים – צדיק גמור וצדיק שאינו גמור, ובזה גופא כמה-וכמה דרגות, כמבואר בפרק י; ועל-דרך זה ברשעים יש כמה וכמה דרגות, כמבואר בפרק יא. אבל מכל מקום, הצד השווה שבכל יהודי, מהצדיק הגמור עד הקל שבקלים ופושעי ישראל, הוא בכך שלכולם יש נפש-אלוקית שהיא היא עצמיותו של היהודי ומקור חייו האמיתי, כמבואר בפנים.

המהות האמיתית – חלק אלוהי ממעל

ה. מכל הנ"ל עולה, שההבדל בין צדיק, בינוני ורשע אינו הבדל במהות הנפש-האלוקית שבהם; אצל כל יהודי, באיזה דרגה רוחנית בה ימצא, הנפש-האלוקית קיימת במלוא תוקפה. ההבדל אינו אלא באופן גילוייה של נפש זו – עד כמה והיכן בא לידי ביטוי שלטונה באדם:

כאשר הנפש האלוקית מתגלה מעט מזעיר – רק בנוגע לשליטתה על הנהגתו בפועל, וגם שליטה זו אינה בתמידות, אלא לפעמים קורה והאדם נכשל באיסור קל של דברי סופרים (או יותר מכך) – אזי הוא נקרא "רשע". כל עוד שליטתה של הנפש-האלוקית אינה מלאה אפילו בנוגע להנהגת האדם בפועל, נקרא הוא "רשע";

כאשר הנפש-האלוקית מתגלה יותר באישיותו של האדם, עד שבנוגע להנהגה בפועל בכל שלושת ה'לבושים' – המחשבה, הדיבור והמעשה, הוא זהיר בתכלית ואינו עובר אפילו על איסור קל של דברי סופרים – זוהי דרגת ה"בינוני".

וכאשר הגילוי הוא בתוקף כל-כך עד שהנפש האלוקית התגברה על הנפש-הבהמית וניצחה אותה לגמרי, הן בנוגע ל'לבושי הנפש' והן בנוגע לכוחותיה הנפשיים, השכל והמידות – נקרא הוא "צדיק". כלומר, הצדיק הגמור הוא, היהודי שאותה נקודה אלוקית שישנה בנפשו של כל יהודי, אפילו הקל שבקלים, אצלו היא בתכלית ההתגלות²⁵.

מכל זאת נמצא, שבפרקים אלה

25. אמנם בפרטיות יותר, גם בצדיקים גופא יש שני סוגים – צדיק גמור וצדיק שאינו גמור, ובזה גופא כמה-וכמה דרגות, כמבואר בפרק י; ועל-דרך זה ברשעים יש כמה וכמה דרגות, כמבואר בפרק יא. אבל מכל מקום, הצד השווה שבכל יהודי, מהצדיק הגמור עד הקל שבקלים ופושעי ישראל, הוא בכך שלכולם יש נפש-אלוקית שהיא היא עצמיותו של היהודי ומקור חייו האמיתי, כמבואר בפנים.

מתחדדת ומתבהרת יותר אותה השקפה פנימית וחדשה על מהותו של היהודי שמגלה אדמו"ר הזקן בספר התניא: ההבדל בין רשע גמור לצדיק גמור אינו אלא בדרגת הגילוי של הנפש-האלוקית, אולם בנוגע לנקודה העצמית של היהודי – כולם שווים ממש! כל יהודי מהותו הפנימית והאמיתית היא – היותו חלק אלוהי ממעל ממש.

ההבדל בין איש ישראל, גם זה שנמצא בדרגה הנמוכה ביותר, לבין האדם הטוב ביותר שב"חסידי אומות העולם", הוא הבדל עצום וכאילו הם שני סוגים ממש, בדוגמת ההבדל בין מין המדבר למין החי. ליהודי יש נפש-אלוקית שהיא היא מהותו האמיתית, דבר שבגוי הנעלה ביותר אינו קיים כלל.

...

אהבה תורשתית

1. את ההסתכלות החסידית על מהותם של ישראל, רואים באופן גלוי ובוולט יותר בפרקים הבאים שבספר התניא, בפרקים יח-יט.

בפרק יח כותב רבינו הזקן על ה"אהבה המסותרת שבלב כללות ישראל, שהיא ירושה לנו מאבותינו". כלומר, האבות הקדושים על-ידי עבודתם, זכו להמשיך לבניהם אחריהם עד עולם "נפש קדושה" שיש בה אהבה טבעית לה'. וממשיך וכותב "שצריך להקדים ולבאר תחלה באר היטב שורש אהבה זו וענינה ואין היא ירושה לנו".

ולכאורה צריך ביאור: מהי השאלה "איך היא ירושה לנו"? הרי הכול יודעים שתורשה אינה רק בנוגע לנכסים גשמיים, אלא גם בנוגע לתכונות-נפש. ההורים מורשים לצאצאיהם לא רק ממון ונכסים, אלא גם את תכונות נפשם. אם-כן, מהי השאלה "איך היא ירושה לנו"?

על שאלה הנ"ל מבאר אדמו"ר הזקן, שכיוון ש"האבות הן הן

המרכבה"²⁶, לכן, בכוח עבודה נעלית זו – זכו להוריש לבניהם את הנשמה הקדושה הכוללת אהבה מסותרת לה'. וגם כאן צריך להבין: איך מתיישבת השאלה על-ידי ביאור זה? מדוע העובדה ש"האבות הן הן המרכבה" מסבירה את הורשת ה"אהבה המסותרת" לכל איש ישראל?

ההסבר בזה: תכונות הנפש של האדם אמנם עוברות בירושה לצאצאיו, אך במה דברים אמורים? בתכונות הנפש עצמה, לא תכונות נרכשות שנוספו בנפש. לדוגמה: אדם שבטבעו הוא איש חסד מסתבר מאוד שהוא יורש לבנו מדה זו. אולם אם האב אוהב אדם מסוים מפני שלדעתו הוא איש נעלה הראוי לאוהבו, ודאי שלא נאמר שבנו יירש גם הוא את האהבה לאדם מסוים זה. האהבה לאיש פרטי זה אינה תכונת-נפש, אלא תכונה-נרכשת. זהו עניין הקשור לדעת האדם והבנתו, לא עניין תורשתי.

ועל-דרך זה בנמשל, בנוגע לאהבת ה' של האבות הקדושים: אהבת ה' העצומה של האבות, היא אינה תכונה-תורשתית לכאורה, אלא תכונה שנרכשה בהם על-ידי התעמקותם והשגתם בגדולת ה', אם-כן כיצד ניתן ליומר שאהבה זו עוברת בירושה לכל צאצאיהם אחריהם?

ממה נפשך: אם הבנים מתבוננים בגדולת הבורא בשכלם שלהם, או אז הם יתעוררו באהבה לה' גם בלי הירושה; ואם הם לא יתבוננו בכך בעצמם – מה תועיל הירושה?

זהו תוכן שאלת רבינו הזקן "איך היא ירושה". ולפי הסבר זה, תוכן היטב גם תשובתו וביאורו לשאלה זו – "האבות הן הן המרכבה, ועל כן זכו להמשיך נפש רוח נשמה לבניהם אחריהם עד עולם מעשר ספירות דקדושה". בכך מבואר, שאהבת ה' של האבות אכן אינה תכונה נרכשת שנוספה בהם על-ידי השגתם והתעמקותם בגדולת ה'. ההתבוננות

26. בראשית רבה פמ"ז, 1.

וההשגה אינה מהותם האמיתית. מהות האבות היא – ש"חן הן המרכבה". הם ה'מרכבה' של הקב"ה! כל כוחות נפשם, כל איברי גופם, ככל עת ורגע – היו בטלים לחלוטין לקב"ה, בדוגמת המרכבה שבטלה לחלוטין לרוכב עליה ללא כל רצון עצמאי משלה. וביטול עצום זה – הוא הוא מהותם ועצמיותם האמיתית²⁷.

וזו הסיבה שזכו להוריש לבניהם נפש קדושה. כיוון שההתקשרות לקב"ה חדרה והגיעה עד עצם נפשם, הם זכו להוריש ולהעביר לצאצאיהם מהות חדשה זו. מכאן נובעת האהבה הטבעית והעצמית לה' שמפעמת עמוק בתוך לבו של כל איש ישראל. זו אהבה שקשורה עם טבע נפשו של היהודי, מפני שאצל אבותיו, אברהם, יצחק ויעקב, אהבה זו הייתה קשורה לכל עצמיותם.

כלומר: ישנם דברים בחיי האדם שנובעים וקשורים לדעותיו. עניינים אלה, האדם יכול לשנות על-ידי התבוננות מעמיקה וכיו"ב; ישנם 'תכונות-נפש' מולדות שהן אמנם חלק מהאדם עצמו עד שקשה מאוד לשנותם, אבל כיוון שהן אינן עצמיות ממש, לכן על-ידי גייעה רבה ועצומה, גם בהן ניתן לחולל שינוי; ויש את עצם נפשו של האדם, שבה לא ניתן לשנות מאומה. נפש של מין המדבר אינה יכולה להפוך בשום אופן לנפש של בעל-חי.

ההבדל בין שלושת עניינים אלה מתבטא בנוגע להורשתם לצאצאים: דברים הנובעים מדעותיו של האדם, אינם עוברים בירושה כלל; 'תכונות-נפש' עוברות בדרך כלל

27. אמנם "בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו" (נדרים לב, א). וזאת על-ידי ש"התחיל לשוטט בדעתו... (ו) לחשוב ביום ובלילה, והיה תמה: היאן אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג?.. עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננות הנכונה" (רמב"ם הלכות עכו"ם פ"א ה"ג, וכמבואר באריכות במדריש חז"ל). אבל שלמות זו של ידיעה והכרה לא הייתה אלא הכנה והכשרה ל"נפש הקדושה" שנכנסה בו אחר-כך מלמעלה.

בירושה לצאצאים, אולם – א) אין זה דבר המוכרח. ב) אין זה עובר לכל הצאצאים עד סוף כל הדורות; מה- שאין-כן עניינים שקשורים עם עצם נפשו של האדם – לדוגמה, זה שהוא בעל נפש מסוג המדבר ולא מסוג החי – עניינים אלה עוברים בירושה לכל צאצאיו עד סוף כל הדורות, כיוון שהם קשורים עם עצם מהותו.

וזה מה שפעלו האבות על-ידי עבודתם המיוחדת: מכיוון שהתקשרותם ואהבתם לה' לא הייתה כדבר נוסף על אישיותם (כאהבה שנובעת מהתבוננות שכלית וכיו"ב), אלא עבודה בבחינת 'מרכבה' – כל עצמיותם ממש הייתה בביטול והתקשרות לקב"ה, לפיכך זכו שכל צאצאיהם אחריהם עד עולם ירשו את אותה מהות, את ה"נפש הקדושה" שהיא מסוג אחר לגמרי מנפשות שאר אומות העולם. נפש כזו שבטבעה העצמי יש בה תכונה של אהבה לה'.

דרך אגב, לפי יסוד זה נבין היטב מדוע אחת ההנהגות העיקריות בדרך החסידות שגילה מורנו הבעש"ט נ"ע, היא החביבות העצומה כלפי כל יהודי, אפילו הקל שבקלים. כמו-כן מצינו בדברי הצדיקים תלמידי הבעש"ט ותלמידי תלמידיו, שהיה שגור על לשונם, שכל יהודי, בכל מצב שרק יהיה, ישראל הוא. אמנם הדברים מפורשים בחז"ל – "ישראל אף-על-פי שחטא ישראל הוא"²⁸, אבל מדוע דבר זה שגור כל-כך על לשונם של תלמידי הבעש"ט, וכי עיקר גדול הוא זה?

אבל לפי הדברים האמורים, העניין מובן היטב: העובדה ש"ישראל אף-על-פי-שחטא ישראל הוא" אכן מבטאת עניין עיקרי ויסודי בהבנת מהותם של ישראל: אילו קדושת האבות הייתה רק כדבר נוסף על מהותם, או אפילו תכונה מסוימת באישיותם – או אז ייתכן שתתעורר שאלה מה דינו של פושע ישראל; אולם כאשר יודעים ש"האבות הן הן

28. סנהדרין מא, א.

...

נר ה' נשמת אדם

ז. עד כאן עסקנו בהגדרת מעלת קדושת עם ישראל והבדלתו משאר ברואי העולם. אבל עדיין דרוש ביאור מה עניינה של קדושה זו? היכן היא באה לידי ביטוי?

דבר זה ממשך ומבאר רבינו הזקן בפרק יט.

בתחילת הפרק מביא אדמו"ר הזקן את הפסוק "נר ה' נשמת אדם", ומפרש, "שישראל הקרויים אדם, נשמתם היא למשל כאור הנר שמתנענע תמיד למעלה בטבעו". הסיבה לכך שאור הנר מתנענע תמיד היא – "מפני שאור האש חפץ בטבע ליפרד מהפתילה ולידבק בשורשו למעלה ביסוד האש הכללי שתחת גלגל הירח... אף שעל-ידיה יכבה ולא יאיר כלום למטה וגם למעלה בשורשו יתבטל אורו במציאות... אף-על-פי-

כן בכך הוא חפץ בטבעו". ועל-דרך זה גם כן בנמשל – "נשמת האדם". חפצה וחשקה בטבע ליפרד ולצאת מן הגוף ולידבק בשרשה ומקורה בה' חיי החיים ב"ה, הגם שתהיה אין ואפס ותתבטל שם במציאות לגמרי".

כלומר, בטבע האש אנו מוצאים דבר פלא שאינו קיים בכל שאר הנבראים. כל הנבראים כולם – רצונם הטבעי הוא בקיומם. זהו טבע ראשוני ויסודי שנכון לגבי כל מציאות קיימת

– "כל דבר רוצה בקיומו". זוהי הנקודה התיכונה של כל רצונותיו ושאפותיו של כל בעל-חי – טבעו ורצונו העצמי להתקיים, וממילא חפץ הוא בשלמות עצמו ומילוי רצונותיו. רק באש אנו מוצאים תכונה הפכית לחלוטין: האש חפצה בטבעה לעלות למעלה להיכלל

**זהו הפירוש
"מסירות נפש":
כאשר האדם מסכים
ליהרג על קידוש ה'
בגלל שמבין ומכיר
בעילוי שבכך – אין
זו מסירת הנפש,
אדרבה, הוא עושה
זאת בגלל ה'ריוח'
והמעלות שבזה.
הוא מוותר על חיי
עולם-הזה בשביל חיי
עולם-הבא הנעלים
יותר. 'מסירות נפש'
פירושה שהאדם
מוסר את נפשו, הוא
מוכן לאבד ולבטל את
כל מציאותו וישותו
בשביל הקב"ה**

בשרשה, ביסוד האש שלמעלה, למרות שעל-ידי כך תתבטל לגמרי ממצאותה ואורה יכבה לגמרי. וזו כוונת הפסוק בהמשילו את נשמת היהודי לנר, לרמוז לנו שגם בנשמת איש ישראל יש טבע דומה. הרצון הטבעי של נשמת היהודי הוא להיות דבוק בה' חיי-החיים. רצון זה אינו מפני שעל-ידי כך תגיע הנשמה

קדושת התניא

לימוד העיוני מקיימים כי תבואו אל הארץ ברוחניות, שהוא גילוי רצון העצמי דנשמה. (ב) שעל-ידי דרכי העבודה דספר התניא מהפכים את הקללה לברכה. ושניהם רמזו בפרט השנה את עומק דעתם הקדושה על-דבר קדושת הספר. הרי"ל כהן כתב תקנ"ו ר"ת תניא קטרת נשמה ורוח, ור' זוסיא כתב שנת פדוטינ"ו אשר בו יצאו ישראל לקראת משיח צדקנו.

שנתיים קודם המאסר

החסיד ר' חנוך הענדיל נ"ע היה מספר בשם החסיד ר' צבי שו"ב מעיר סמיליאן, מה ששמע בבחורות מאת החסיד הידוע הרב ר' יעקב נ"ע מסמיליאן. כ"ק רבינו – סיפר החסיד רי"ס – היה עובר לפני התיבה ביום ההילולא של הרב המגיד ממעזריטש – י"ט כסלו – בכל שלשת התפילות, מעריב שחרית ומנחה, ועל הרוב הנה אחר תפלת ערבית היה אומר תורה ביחידות, כנהוג בעת ההיא. ואחר תפלת המנחה היה אומר תורה ברבים.

ובשנת תקנ"ז – יום ההילולא חל אז ביום השני פ' וישב – התפלל רבינו לפני התיבה כמנהגו בכל שנה. שלהי אלול תקנ"ו, כשחזרו השלוחים החסידים ר' משה ור' פנחס ור' יצחק משה מנסיעתם להרבנים הצדיקים הרי"ל כהן, ור' משולם זוסיא מהאניפאלי, שנסעו להתיישב עמם בדבר הדפסת ספר הק' התניא, הודיע כ"ק רבינו להמדפיס דסלאוויטא את הסכמתו להדפיס את ספרו, והתנה אשר הספר צריך להיות נגמר בדפוס לא יאוחר מתחילת כסלו שנת תקנ"ז ויובא מיד לליאזנא.

הידיעה שכ"ק רבינו הרשה להדפיס את ספר התניא נתפשטה חיש מהר ותגדל השמחה בין אנ"ש. אמנם כשהגיע חצי מרחשון ועוד טרם באה ידיעה מסלאוויטא, אשר הבויגין האחרון מהתניא כבר נכנס תחת מכשם הדפוס כדי שיוגמר למועד המדובר – תחלת כסלו

בספר 'קיצורים והערות לתניא' מכ"ק אדמו"ר הצמח-צדק, נדפסה (בעמוד קיח) רשימתו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ, הכוללת "עניינים וסיפורים רבים המתייחסים לספר התניא", כלשונו. במדור זה העתקנו את חלקם.

יגיעה עצומה בכתיבתו

דודי הרז"א היה מספר מה ששמע מכ"ק דודי זקני הרה"צ ר' נחום בשם הוד כ"ק אביו אדמו"ר האמצעי זצוקל"ה נבג"מ ז"ע. עשרים שנה כתב רבינו את ספרו לקוטי אמרים הוסיף וגרע ודייק בכל תיבה ותיבה עד אשר צרפו וזקקו בחסר ויתיר ויתן רשות להעתיק ולהפיצו ברבים, אבל על-ידי אלפי ההעתקות בכתבי-יד שונים נשתבש הרבה, ואז שלח רבינו צירים מיוחדים להרבנים הצדיקים הרי"ל כהן ור' זוסיא מהאניפאלי להתיישב עימם אם להדפיס, ובהסכמתם הרשה רבינו להדפיס. ובאגרתו הקדושה להמדפיס דסלאוויטא התחנן אשר ידייק מאד בההגהה בחסר ויתיר ולא ישחית הכוונה הפנימית שעלתה לו ביגיעה עצומה.

ההסכמות על הספר

החסיד ר' אבא פערסאן נ"ע סיפר בשם חותן חותנו החסיד ר' זאב ווילענקער, מה ששמע מאחיו החסיד המפורסם ר' משה ווילענקער, ששמע בנסיעתו יחד עם חבריו החסידים ר' פנחס משקלאו ור' יצחק משה מיאסי בשליחות כ"ק רבינו אל הרבנים הצדיקים רי"ל כהן ור' זוסיא מהאניפאלי להתיישב על דבר הדפסת ספר התניא. הרה"צ רי"ל כהן אמר: ספר התניא הוא קטרת לכל המגופות הרוחניות דעקבות משיחא.

הרה"צ ר' זוסיא אמר: עם ספר התניא ילכו ישראל לקראת משיח צדקנו. שניהם – כך אמר הר"מ הנ"ל לאחיו הר"ז – כתבו הסכמותיהם בפרשת תבוא לשני טעמים: (א) שעל-ידי

בשביל חיי עולם-הבא הנעלים יותר. 'מסירות-נפש' פירושה שהאדם מוסר את נפשו, הוא מוכן לאבד ולבטל את כל מציאותו וישותו בשביל הקב"ה. זהו עניינה ומהותה של אותה 'נפש קדושה' שהורישו לנו אבותינו: 'קדושה' עניינה ביטול. ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא³³ – "וזהו כלל בכל סטרא דקדושה, שאינו אלא מה שנמשך מחכמה שנקרא קודש העליון הבטל במציאות באור אין-סוף ב"ה". ונמצא, שהקשר בין נפשו של כל אדם מישראל עם הקב"ה, אינו בנוי ונובע מטובת עצמו ומציאותו, אלא זו התקשרות עצמית המתבטאת בהתבטלות מוחלטת של היהודי לקב"ה.

...

לאחר כל זאת מתעוררת השאלה: אם בדרך זו, השגיה, בביאור הפסוק "כי קרוב אליך" ישנן שתי מעלות – היא גם קלה יותר וגם נעלית יותר, מדוע אם כן פתח רבינו את ביאור הפסוק בדרך הראשונה, הקשה והנמוכה יותר?

אלא שמדבר זה עצמו, למדים אנו יסוד גדול בעבודת ה' בדרך חסידות חב"ד: תכליתה של עבודת האדם היא – ביטול היש. שהאדם יבטל את כל מציאותו לגמרי, ובדוגמת הביטול המתבטא במסירות-נפש של הקל שבקלים על אחדות ה', ביטול שאינו קשור כלל עם מציאות האדם. אמנם ביטול זה עצמו צריך להיעשות לא על-ידי שהאדם מסלק ומתעלם מחלקי המציאות שבאישיותו – הבנתו ורגשותיו, אלא תכלית העבודה היא, שגם כוחות אלה עצמם יהיו חדורים בביטול נעלה זה. ובמילים פשוטות – גם העיסוק בהבנת גדולת ה' ובהתעוררות המידות לעבודתו, צריך להיות חדור בהרגשה שדברים אלה אינם לשם תועלת עצמו ושלמות מציאותו, אלא אך ורק בכדי לקיים ולהשלים רצונו של הקב"ה.

33. פרק יט (דף כד, ב).

מסוימים אהבה זו "היא בבחינת שינה ברשעים ואינה פועלת פעולתה בהם כל זמן שעסוקים בדעתם ובינתם בתאוות העולם. אך כשבאים לידי נסיון בדבר אמונה שהיא למעלה מהדעת ונגעה עד הנפש. . . אזי היא ניעורה משנתה ופועלת פעולתה. . . לעמוד בנסיון באמונת ה'. . . ולבחור לו ה' לחלקו ולגורלו למסור לו נפשו על קדושת שמו"³².

גם הקל שבקלים, כאשר הוא בא לידי נסיון בענייני אמונה בה', הוא מוסר נפשו על קידוש ה'. אהבתו המסותרת לה' מתגלה ופורצת בתוקף כל-כך, עד שהוא מבטל לגמרי את מציאותו ומוסר נפשו לה'.

אדרבה, אצל הקל שבקלים בולט עוד יותר איך האהבה והמסירות לה' אינם קשורים כלל עם מציאותו ושכלו. הקל שבקלים אינו שייך להשגה בגדולת ה', והוא אינו מרגיש כלל ש"קרבת אלוקים לי טוב". אם-כן כאשר מתגלה אהבתו העצומה לקב"ה, עד שבגללה הוא מוכן למסור את נפשו – ניכר בבירור שמסירת נפשו אינה מפני שעושה חישוב שכלי שעל-ידי כך יגיע לתכלית שלמותו כיהודי. הקל שבקלים אינו שייך להשגות כאלה. אדרבה, הרגשתו היא שכאשר הוא ייהרג על קידוש ה' תתבטל מציאותו לגמרי. ולמרות שזו הרגשתו, בכל זאת אהבתו לקב"ה היא בתוקף כל-כך עד שהוא מוכן להתבטל ממציאותו, ובלבד שלא יתנתק מדיקונו העצמית בה'.

זה הפירוש "מסירות-נפש": כאשר האדם מסכים ליהרג על קידוש ה' בגלל שמבין ומכיר בעילוי שבכך – אין זו מסירת הנפש, אדרבה, הוא עושה זאת בגלל ה'יחוד' והמעלות שבזה. הוא מוותר על חיי עולם-הזה

32. פרק יט (דף כה, א). ומה שלעיתים יהודי אינו מוסר נפשו על קידוש ה' גם כאשר בא לידי נסיון בדבר אמונה (וכלשון רבינו הזקן בפרק יח "על הרוב") – זהו מפני שאצל יהודים אלה, האהבה הטבעית לה' מסותרת ונעלמת ביותר, עד שכלל אינם יודעים ומרגישים שהאמונה בה' אחד קשורה לעצם מציאותם.

לשלמות קיומה, אדרבה, על-ידי התכללותה בה' היא "תהיה אין ואפס, ותתבטל שם במציאות לגמרי ולא ישאר ממנה מאומה ממהותה ועצמותה הראשון, (ו)אף-על-פי-כן – זה רצונה וחפצה בטבעה"²⁹.

וזהו החידוש והמעלה בדרך השנייה שמבאר רבינו הזקן בפסוק "כי קרוב אליך":

לפי הדרך הראשונה (שנתבארה עד פרק יז), סיבתה של האהבה לה' היא ההתבוננות בגדולת הבורא וגודל טובו. תוכנה של עבודת האדם, לפי דרך זו, הוא להכיר ולהרגיש את גדולתו של הבורא ומעלתו הנפלאה, עד שתתעורר בלבו האהבה לה'. ונמצא, שהעבודה לפי דרך זו קשורה עם מציאותו של האדם. הוא מתבונן בכך ש"קרבת אלוקים לי טוב"³⁰.

מה-שאינו-כן לפי הדרך השנייה, שעניינה הוא לעורר ולגלות את האהבה הטבעית המסותרת, הרי מכיוון שאהבה זו אינה אהבה שנובעת מהשכל המכיר בדברים שטובים עבורו, אלא זו אהבה טבעית מצד הנשמה שרצונה לידבק בשורשה למרות שעל-ידי זה תתבטל לגמרי ממציאותה, אם-כן אהבה זו אינה קשורה עם מציאות האדם, זו אהבה שהיא בבחינת ביטול מוחלט.

בפשטות נדמה, שאהבה נעלית זו, שהאדם מתעלה לגמרי מעל מציאות עצמו, שייכת רק לצדיקים נעלים, עובדי ה' במדרגות הגבוהות ביותר ולא כל אדם זוכה לה.

ממשיך אדמו"ר הזקן ומבאר, שלאהבה זו יש ביטוי אצל כל איש ישראל, אפילו הקל שבקלים. אהבה זו גורמת לכך ש"אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב, וסובלים עינויים קשים שלא לכפור בה' אחד ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים גדולת ה'"³¹. אמנם ייתכן שבזמנים

29. פרק יט (דף כד, ב).
30. תהילים עג, כח.
31. פרק יח (דף כד, א).

– למען אשר יוכלו החסידים ללמוד ביום ההילולא של רבינו המגיד ממעזריטש – י"ט כסלו – נצטער רבינו על זה, וביום ההילולא הפיקו פני קדשו צער מדבר הזה.

כאמור, חל בשנה ההיא יום ההילולא ביום שני פרשת וישב, וכשהגיעו לקריאת התורה קרא רבינו בעצמו את הפרשה. לכהן קרא לעלות את החסיד ר' אלימלך יאנאווער, ללוי – את החסיד ר' זעליג מאוללע ולשלישי עלה בעצמו.

ומה מאוד נבהלנו אז – סיפר הרי"ס הנ"ל – לשמוע את אופן קריאתו הפרשה האחרונה בהטעמה מיוחדת ובהתלהבות ממושכת,

וביחוד את שני הפסוקים האחרונים: ויספר אל אביו וגו' ויקנאו וגו' ואביו שמר את הדבר. וכשסיים את התיבות ואביו שמר את הדבר התאנח אנה עמוקה, ובברכת אשר נתן לנו ה' קולו רועד, ואת הקדיש אחרי קריאת התורה אמר בדביקות גדולה וכשגמר לעילא מכל ברכתא וגו' אמן נשען על שלחן הקריאה זמן רב.

וביום שני דחנוכה – כ"ו כסלו – בא רץ מיוחד (שטאפעט) מסלאוויטא וביא עמו שתי מאות ספרי תניא הראשונים שיצאו מבית הדפוס ביום ג' בעשרים לחודש כסלו, וכאשר הראו לרבינו ספר א' נסתכל בו זמן מרובה ויאמר:

רבות מחשבות בלב איש, ברוצני היה אשר הספר יוגמר תחלת כסלו, וביום ההילולא של מורי ילמדו בו, ועצת הוי' היא תקום, ונגמרה הדפסתו ביום עשרים לחדש, ויכפל וישלש לאמר, כ' כסלו, כ' כסלו, כ' כסלו ויסיים: וכל דעביד רחמנא לטב עביד.

איש מאתנו – סיפר החסיד רי"ס – אפילו בני רבינו לא הבין פירוש הדברים למה נצטער רבינו על איחור צאת הספר לאור כשני שבועות לערך ומדוע הכפיל את יום גמר הדפסת הספר,

ו' ב"בינונים"

בקבלה במשפחת בית רבי, אשר פעם מצא מהרי"ל את אחיו רבנו הזקן, יושב ליד שולחן הכתיבה שרוי בהתעמקות גדולה.

עברה כשעה ואדמו"ר הזקן התעורר, וירא את אחיו עומד לידו ויאמר לו (כשהוא מראה לו בתוך גליון התניא הכתוב שה' מונח לפניו): הנה, זה השבוע השלישי שהנני מתבונן בכתיבת תיבה זו אם לכתבה בו' החיבור.

והוסיף רבינו ואמר בזה הלשון: עבור ו' ב"בינונים" מותר להקדיש ששה שבועות, ובשבוע השביעי יואר ממש ב"אור עצמי". על כל אות חיבור אשר בספר "בינונים" הייתי חוזר במחשבתי על כל הספר.

(ממכתב הרבי הרי"צ כ"ח תמוז תרצ"ב)

ויהי לפלא.

תחלת מר חשון תקנ"ח היה עלי – סיפר החסיד רי"ס – לנסוע על המדינה לגבות את כסף התרומה עבור יושבי אה"ק תובב"א, ויצו אותי כ"ק רבינו, אשר אודיע לכל אנ"ש בכל מקומות מושבותיהם שישקדו ויתמידו בלימוד ספר התניא וביום ש"ק פרשת וישב – כ' כסלו – ילמדו בכל מושבות אנ"ש שני פרקים בחלק א' ופרק א' בחלק ב', ויהי לפלא.

אמנם בשנת תקנ"ט, בצאת רבינו מבית האסורים, ביום השלישי י"ט כסלו ונכנס אז בטעות לבית המגדד ורק בשעה מאוחרת בלילה, אור ליום רביעי כ' כסלו, נפדה, אז

נזכרנו כולנו את אשר הזכיר רבינו את יום כ' כסלו.

ובפירוש שמענו מפי כ"ק בן רבינו בשם כ"ק רבינו שאמר, אשר שתי השנים חיות בתורה ועבודה, שהוסיף ספרו בקרב החסידים, הצילוהו ממות, ואלפי האלפים ורביי רבבות מלאכים שנבראו מאותיות ותיבות ליקוטי אמרי קדש של רבותיו המליצו בעד דרכם ודרכו להוציא לאור צדקו.

קטרוג הס"מ

החסיד ר' שמואל דובער המשפיע – הרשד"ם – סיפר להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מה ששמע מהרה"צ ר' אייזיק נ"ע מהאמיל:

כאשר נודע שכ"ק רבינו יצא ממאסרו ונוסע לביתו, יצאנו ללכת לליאזנא. בבואינו לליאזנא מצאנו שם מאות חסידים שבאו מקרוב ומרחוק, וכשבא כ"ק רבינו יצאנו לקראתו לקבל פני קדשו.

וכעבור איזה ימים נתעודו זקני החסידים למסיבה, ובן כ"ק רבינו בא ג"כ אל ההתועדות ויספר, אשר כשיצא ספר התניא לאור קטרג הס"ם על רבינו עד אשר פעל מה שפעל – ל"ע – וכ"ק רבינו (כך סיפר בן רבינו)

קיבל על עצמו הכל, אפילו יסורי מיתה ר"ל, רק התאמץ בבקשת רחמים שספרו יתקבל בישראל ותתרבה הדעת בהשגת אלקות וביראת שמים. במשך השתי שנים לא פסק הס"ם מלקטרג על כ"ק אאמו"ר – כך סיפר אז בן רבינו – על אשר תיקן וסדר אופן עבודה בדרך הבעש"ט נ"ע, אשר כל אחד ואחד לפי ערכו יוכל להגיע לזה.

וביום א' דראש-השנה בשעת תקיעות היתה עת צרה ר"ל, וכ"ק אאמו"ר עם כל עדת החסידים עמדו בסכנה, ולאחר ההתעוררות רחמים פסקו בבית-דין של מעלה יסורי מיתה ר"ל על כ"ק אאמו"ר, וראינו במוחש אשר סבל – לא עלינו – חמשים ושלשה ימים יסורי מות, יום לפרק יום לפרק, אמנם בגלל המסירת נפש הלזו על תורת החסידות פסקו בבית-דין של מעלה, אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי' יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה.

בלי ניקוד ופיסוק

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי בשם הוד כ"ק חותנו אאמו"ר הרה"ק ר' יוסף יצחק ששמע מאת הוד כ"ק אביו הרה"ק בעל צמח-צדק וצוקל"ה נגמ"מ.

בימי בחרותי – כך אמר הרה"ק צמח צדק – חפצתי לנקד את ספר התניא ולחלקו לפסוקים, וכאשר החלטתי לעשות כן חלמתי באותו הלילה, שהנני לומד הלכות כתיבת ספר תורה והנה באה לפני שאלה בספר תורה שכתבוה כדינה אלא שנקדוה וחלקוה לפסוקים מה דינה, ולאחר אריכות הפלפול הכשרתי. וכשהקיצתי הבנתי את הרמז.

באותו יום היה עלי להיות אצל כ"ק אאמו"ר לרגלי איזה ענין, וכשדרכתי על המפתן לצאת אמר לי כ"ק אאמו"ר, ספר תורה שנקדוה וחלקוה לפסוקים פסולה, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה שעולים לצירופים שונים.

כל אחד לפי ערכו

כשהתחיל כ"ק אאמו"ר הרה"ק וצוקל"ה ללמוד עמדי ספר התניא אמר לי: התניא הוא כחומש, כל ישראל מגדול שבגאונים עד הקטן שבקטנים לומדים חומש, וכל א' לפי ערכו יודע מה שידוע, ואין שום א' יודע מאומה, וכל הגדול יותר יודע יותר הפלאת המושג.

חומש, תהלים, תניא

בראשית שנת תרי"ז שלח הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק צמח צדק את בנו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש לעיר פעטערבורג אודות עניני הכלל, וטרם נסעו סיפר לו לאמר:

בשנת תר"ג, כשנקראתי לאסיפת הרבנים בפעטערבורג, הייתי על ציון אמי הרבנית הצדקנית בליאזנא, ותספר לי, אשר בגלל המסירת נפש שהיה לה בשביל חסידים וחסידות זכתה להיות גם בהיכל הבעש"ט לעורר רחמים עבורי, ותבקש מהבעש"ט שיתן לה איזה סגולות עבורי שאוכל בעזה"י לעמוד נגד המנגדים על תורת החסידות. ויאמר לה הבעש"ט: בנך הנהו בקי בחמשה חומשי תורה, בתהילים ובתניא באותיותיהם. וכתב ויהי חתת אלקים וגו' חתת ר"ת חומש תהלים תניא, והבקי באותיותיהם משבר כל ההעלמות וההסתרים.

בכל מקום היותך – צוה הוד כ"ק אאמו"ר צמח צדק לבנו הוד כ"ק אאמו"ר מוהר"ש – במוסדות הממשלה או אצל שרי המלוכה תאמר פרשה חומש, קאפיטל תהלים ופרק תניא...

שפע ברכה והצלחה

דברי סיכום שכתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ בסיום רשימתו

"ספר התניא הוא תורה שבכתב בתורת החסידות, אשר הוד כ"ק רבינו כתבו כעשרים שנה ודייק בו בחסר ויתיר והלימוד בו כלומד בחומש שהכל לומדים ואין מי שידועו על בוריו, וקדושת אותיותיו מעוררים את האיתן שבנשמה, אפילו באנשים פשוטים, ופתח היכל חדש במתיבתא דרקיעא.

הס"ם קטרג על זה והוד כ"ק רבינו מסר נפשו הקדושה ויקבל על עצמו יסורים גדולים, ויתאמץ בתפילה ובתחנונים, אשר ספרו יתקבל בישראל ותתרבה הדעת בהשגת אלוות ויראת שמים... ספר התניא הוא הקטורת לכל המגיפות הרוחניות דעקבות משיחא ואותיותיו משברות כל העלמות וההסתרים ומהפכים הקללה לברכה. בו יצאו ישראל נגד משיח צדקנו. פרק תניא מביא שפע ברכה והצלחה".

מבוא לספר התניא

הרב עדין אבן ישראל

ספר

התניא אינו רק אחד מספרי היסוד של החסידות, הוא גם אחד מספרי המוסר הגדולים שנכתבו בזמן מן הזמנים. אף על פי שהמחבר מצניע את עצמו כ"מלקט" - זהו ספר מקורי הן בתפישתו היסודית והן בתוכנו של הערות-אגב המרובות שבו. ואף שהמחבר מרבה להעיר שאין הספר מכוון אלא לחוג מצומצם - "ביודעי ומכירי" - זהו ספר החותר לפתרון הבעיות בדרך הכוללת ביותר, שאינה מיוחדת לאדם מסויים, לזמן מסויים, ואף לא לתפיסת עולם מיוחדת.

ספרי

המוסר ברובם עוסקים בבירורן של בעיות פרטיות ובדרכים שבהן יוכל האדם להגיע להישגים ידועים בתחומים מוגדרים. בדיון מפורט שזכה יש צד של יתרון, שכן הוא מכוון לשאלות מסויימות ומבוררות ששואל האדם את עצמו ומשום כך אף התשובות שהוא מגיע אליהן הן מבוררות ומוגדרות. אך לעומת יתרון זה ישנו חסרון בהגבלת הדיון לאותן בעיות מיוחדות שהספר עוסק בהן, וממילא, הפתרונות אף הם יפים לאנשים מסויימים בלבד. אדם אחר יכול לעמוד בפני ספר כזה, להתרשם שהוא אכן יצירה גדולה ועמוקה, ויחד עם זאת, כספר מוסר, לא ידבר אליו, תחושתו תהי' שאין בזה תשובה היפה לבעיותיו שלו, לאישיותו המיוחדת ולמצבו באותה שעה. לעומת זאת, ספר התניא אינו מטפל בעיקרו בבעיות פרטיות אלא חותר להגיע אל שרשי הדברים, להעמיד את בעיות האדם על הנוסחה היסודית ביותר ולפתור את הבעיות בדרך הכוללת ביותר. הספר מבוסס על הכללה מעמיקה מאד של בעיות הנפש הפנימיות, הוא דן במקורן הראשון של הבעיות, בטוב וברע בכללם, ככוחות יסודיים ומהותיים שבנפש. ההדרכה שבספר התניא מכוונת את האדם לראות את אלפי הסבכים, הספקות והיצרים שבתוכו - כגילויים של

בגישתו

של המחבר למלחמה זו יש כעין פתח של גישה חדשה. המלחמה שבנפש האדם, אינה מלחמה בין "טוב" ל"רע" (וכמעט שאין הוא משתמש בכינויים אלה, אלא אם כן הוא זקוק לשבר את האוזן על ידי הלבוש הסמאנטי הרגיל), זו מלחמה בין שני היסודות שבנפש האדם: "הנפש הבהמית" ו"הנפש האלוקית". הנפש האלוקית היא חלק הנפש השואף אל האלוקי, בכל דרכי ביטויה, והנפש הבהמית היא חלק הנפש הקשור אל הוויות העולם הזה. ואולם, אין אלה רק חילופי שמות למושגים של טוב ורע, גוף ונפש, כי אם חלוקה דקה ומעודנת יותר. הנפש הבהמית מטבעה איננה רעה. ויתר על כן, מטבעה אין היא נמשכת אל התאוות הגופניות דווקא. הנפש הבהמית יכולה להתעדר ולהשכיל, ולהגיע להישגים גדולים בחיי הרוח - ועם כל זה - להישאר בבהמיותה. "הנפש הבהמית" משמעה - נפשו של האדם כיצור ביולוגי, כדרגת התפתחות מסויימת במערכת הזואולוגית. ברור, שגם בתחום זה עליון הוא האדם וביכולתו להגיע להישגים גדולים

בתחומי המחשבה והרגש, ועם זאת - הוא נשאר בתחומם של בעלי החיים. לעומת זאת, הנפש האלוקית, בשאיפתה אל האלוקי - היא זו שיוצרת את דמות האדם. טבעה של הנפש האלוקית שהיא נכספת להתחבר ולהתבטל באלוקות. ורק בשאיפה זו, במאמץ המתמיד של הנפש האלוקית לשכוח את עצמה ואת צרכיה ולהגיע להזדהות עם האור האלוקי - קונה לו האדם את זהותו האמיתית - כאדם.

מתוך הגדרה זו של המאבק הפנימי שבנפש - עולה גם הפתרון המתאים. אין זו מלחמת השמד, שבה משתדל האדם כביכול לכלות ולהשמיד חלק מתוך נפשו. הנפש הבהמית הרי אינה רעה בעיקרה, ולכן המאבק נגדה הוא בעצם מאבק חינוכי. תפקיד האדם הוא לחנך את הנפש הבהמית, להעלותה לדרגה גבוהה יותר של הכרה והבנה - עד שתהא מסוגלת להגיע לכלל איחוד, במטרות ובשאיפות, עם הנפש האלוקית שבאדם. ובדרך זו, להרמוניה מלאה של גוף ונפש, ארציות ועילאיות.

למלחמה

המתמדת בנפשו של אדם, הנובעת מהשניות המהותית שבו, יש גם השלכות לגבי המוסר המעשי. במשך כל הדורות הכירו חכמי המוסר בצורך, כמעט בהכרח, להביא את האדם לכלל הזדהות פנימית שלימה עם המעשים שהוא עושה. ההנחה המקובלת היא שאם המעשה הוא מכני בלבד, ערכו המוסרי והרוחני הוא נחות בדרגתו. ואולם, לדרגה גבוהה כל כך של התכוונות פנימית יכולים רק בני אדם מועטים להגיע באמת, ואילו הרבים מתיאשים מן המאמץ הרוחני או מגיעים לכלל צביעות. ספר התניא, בהעמקתו במהות היחסים שבין שתי הנפשות באדם, מגיע לגישה שהיא שונה ואפילו מהפכנית בשאלה זו. אכן, לא כל אדם מסוגל להגיע לניצחון מלא של הנפש האלוקית על הנפש הבהמית, אבל לא כל אדם נדרש ומחוייב בכך. עצם המלחמה בתוך נפש האדם אינה דבר שלילי. יכול שיהי' אדם שלם לא רק מצד מעשיו הטובים, אלא אף בדיבוריו ואף במחשבותיו הפנימיות - בלא שתהי' שלימות של ממש בתוך נפשו. האדם נדרש לשלימות בלבושי הנפש, אבל אין הוא נדרש להגיע לשלימות במהות נפשו. ובכך, מוסר מסך הצביעות שגרמה לכל כך

הרבה אנשים הדרישה להעלות את האדם למעלה מערכו. ההכרה בשניותה המהותית של נפשו מאפשרת לאדם שידע, בהכרה שלימה, שאין הוא שלם מבחינה מוסרית - ואף על פי כן יהי' בכוחו לשאוף בכל מאוודו להגיע לידי מילוי תפקידו האלוקי. ומאחר והוא יודע שתאוותיו ומחשבותיו הבלתי רצויות נובעות מיסוד מהותי בתוכו, ואין הוא מצווה לעוקרן מהשרש - ממילא אין מציאותם בתוכו מהווה טרגדיה, אין היא מחייבת משבר פנימי ללא מוצא. אדרבה, דווקא בידיעה זו יכול האדם להגיע לשלימות בתוך נפשו. יכול הוא להיות כצדיק בכל פרטי חייו - ובאותה שעה להמשיך ולעמוד במאבק תמידי בתוך נפשו. דמות רוחנית זו מציב ספר התניא כמעמד מוסרי חדש - "הבינוני". הבינוני הוא גיבורו של הספר, אליו הוא מכוון, עליו הוא מספר, ועל שמו הוא נקרא. הבינוני הוא ה"עובד אלוקים", שכל ימיו הם מלחמת נצח למען האלוקי, שמאבקו עם נפשו הוא כולו המנון שבה לבורא. הבינוני כאידיאל שאליו ישאף האדם - פותח פתח לכל אדם, בכל מקום ובכל דרגה, למצוא את מקומו בכלל השואפים להיות עליונים - עובדי ה' באמת.

אמנם,

נקודות אלה, עם כל חשיבותן, אינה ממצות את כל תוכנו של ספר התניא. זהו ספר שהערות-האגב שבו וכן פרקי העזר שמסביב לנושא המרכזי, עניינם ולקחם אינם פחותים משל הנושאים המרכזיים. זהו ספר שככל שקוראים בו יותר - מגלים בו יותר רעיונות ומחשבות, תפיסת עולם שלימה וכוללת, תבנית יסוד של היסטוריה יהודית, והדרכה מוסרית באין ספור בעיות. זהו ספר שבהיקפו הכמותי המצומצם נתקפלה תורה שלימה בתמצית מגובשת, וכפי שביטא זאת ר' לוי יצחק מבארדיטשוב: תמה אני, כיצד אפשר להכניס א-ל גדול ונורא כל כך בתוך ספר קטן כל כך! אם ניתן, בדרך כלשהי, להגדיר את ספר התניא הרי התפיסה השלימה ביותר למהותו של הספר מצוי' במסורת החסידית כפי שסיכם אותה האדמו"ר הקודם מליובאוויטש נ"ע: ספר התניא הוא תורה שבכתב בתורת החסידות, והלימוד בו כלומד בחומש, שהכל לומדים בו מגדול שבגאונים ועד קטן שבקטנים, כל אחד לפי ערכו יודע מה שיועד ואין אחד יודע מאומה.

גדולי ישראל על ה'תניא'

אלוקים גדול בספר קטן

כאשר הגיע ספר התניא לידי רבי לוי יצחק מברדיטשוב, נתפעל מאוד וקרא: פלא עצום! איך הכניס אלוקים כה גדול בספר כה קטן!?

(בית רבי ח"א פכ"ה)

קטורת לכל המגפות

רבי יהודה לייב הכהן מאניפאלי, תלמיד המגיד ממעזריטש, אמר: ספר התניא הוא קטורת לכל המגפות הרוחניות דעקבות משיחא.

(רשימות אדמו"ר הרי"ן)

זה אלוקות

סוחר אחד בא לפני רבי מנחם מענדל מקוצק, וביקש עצה מכיון שבאים לחנותו ערלים וכו' מה לעשות. אמר לו: מה אתה עושה? ענה לו: יש לי ספר התניא ואני לומד בו. אמר רבנו: זה אלוקות.

(אמת ואמונה ע' קפ)

התאווה הכי גדולה

מרגלה בפומיה של החסיד ר' הלל מפאריטש: אילו ידעו בעלי התאוות את גודל התענוג שיש בענייני אלוקות, שיכולים להגיע אליו על ידי לימוד החסידות ובפרט על ידי תניא קדישא, היו זונחים את כל תאוותיהם ורודפים רק אחרי תניא קדישא.

מעומקי הקבלה

רבי אהרן מסרשעלע, תלמיד רבינו הזקן, כותב בהקדמת ספרו שערי עבודה: כל דבריו הקדושים המה מיוסדים על אדני פז שרשי הקבלה האמיתית ... עיני ראו גודל היגיעה שהיה לו בעת אשר חיבר ספר הקדוש [תניא] אשר בעומק חכמתו ובינתו היה

פנינים מתוך ספר התניא

הנפש-האלוקית

נפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש, כמו שכתוב "ויפח באפיו נשמת חיים" ואתה נפחת בי" וכמו שכתוב בזוהר: "מאן דנפח מתוכיה נפח", פירוש מתוכיותו ומפנימיותו.

פירק ב

לימוד-התורה

כשאדם יודע ומשיג בשכלו פסק זה כהלכה הערוכה במשנה או גמרא או פוסקים, הרי זה משיג ותופס ומקיף בשכלו רצונו וחכמתו של הקב"ה, דלית מחשבה תפיסא ביה ולא ברצונו וחכמתו כי אם בהתלבשותם בהלכות הערוכות לפנינו וגם שכלו מלוכש בהם. והוא יחוד נפלא, שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה...

כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף כשמכניסו בתוכו וקרבו ממש ונהפך שם להיות דם ובשר כבשרו ואזי יחיה ויתקיים, כך בידעת התורה והשגתה בנפש האדם שלומדה היטב בעיון שכלו עד שנתפסת בשכלו ומתאחדת עמו והיו לאחדים, נעשה מזון לנפש וחיים בקרבה מחיי החיים אין סוף ברוך הוא המלוכש בחכמתו ותורתו שבקרבה.

פירק ד

תפילה

שעת קריאת שמע ותפלה שהיא שעת מוחין דגדלות למעלה וגם למטה היא שעת הכושר לכל אדם, שאז מקשר חכמה בינה ודעת שלו לה' להעמיק דעתו בגדולת אין סוף ברוך הוא, ולעורר את האהבה כרשפי אש בחלל הימני שבלבו לדבקה בו בקיום התורה ומצותיה מאהבה ... ואז הרע שבחלל השמאלי כפוף ובטל לטוב המתפשט בחלל הימני מחב"ד שבמוח המקושרים בגדולת אין סוף ברוך הוא.

פירק ו

עבודת התפילה ככוונה, לשפוך נפשו לפני ה' בכל כחו ממש עד מיצוי הנפש ולהלחם עם גופו ונפש הבהמית שבו המונעים הכוונה במלחמה עצומה ולבטשם ולכתתם כעפר קודם התפילה שחרית וערבית מידי יום ביום וגם בשעת התפילה לייגע עצמו ביגיעת נפש ויגיעת בשר.

פירק ז

שמחה

ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול, כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי, כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה, הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו, ככה ממש בנצחון היצר – אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן, כי אם בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנדוד דאגה ועצב בעולם.

פירק ט

וזאת תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה היא שמחת הנפש בצאתה מהגוף המתועב ושבה אל בית אביה כנעוריה בשעת התורה והעבודה וכמאמר רז"ל "להיות כל ימיו בתשובה" ואין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות והשביה.

פירק יא

אתכפיא

אפילו בדברים המותרים לגמרי, כל מה שהאדם זוכה יצרו אפילו שעה קלה ומתכוין לאכפיא לסטרא אחרא שבחלל השמאלי, כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות ועוסק בתורה באותה שעה... וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם וכן בהרהורי מחשבתו אפילו במעט מזעיר, דאתכפיא סטרא אחרא לתתא, אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה. ומקדושה זו, נמשכת קדושה עליונה על האדם למטה לסייעו סיוע רב ועצום לעבודתו יתברך.

פירק כ

אהבת-ישראל

אף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, ולכן נקראים בשם בריות בעלמא, צריך למשכן בחבלי עבותות אהבה וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'. והן לא, לא הפסיד שכר מצות אהבת ריעים.

פירק לב

וכן בדברים שבין אדם לחבירו, מיד שעולה לו מהלב למוח איזו טינא ושנאה ח"ו או איזו קנאה או כעס או קפיידא ודומיהן, אינו מקבלן כלל במוחו וברצונו, ואדרבה – המוח שליט ומושל ברוח שבלבו לעשות ההפך ממש, להתנהג עם חבריו במדת חסד וחיבה יתרה מודעת לו, לסבול ממנו עד קצה האחרון ולא לכעוס ח"ו. וגם שלא לשלם לו כפעלו ח"ו, אלא אדרבה, לגמול לחייבים טובות כמ"ש בזוהר ללמוד מיוסף עם אחיו.

פירק יב

דירה בתחתונים

וזה כל האדם ותכלית בריאתו ובריאת כל העולמות, עליונים ותחתונים, להיות לו דירה זו בתחתונים.

פירק יג

התכלית הוא עולם הזה התחתון, שכך עלה ברצונו יתברך להיות נחת רוח לפניו יתברך כד אתכפיא סטרא אחרא ואתהפך חשוכא לנהורא, שיאיר אור ה' אין סוף ברוך הוא במקום החשך והסטרא אחרא של כל עולם הזה כולו, ביתר שאת ויתר עז ויתרון אור מן החשך מהארתו בעולמות עליונים.

פירק יד

ימות-המשיח

ימות המשיח, ובפרט כשיחיו המתים, הם תכלית ושליומות בריאות עולם הזה שלכך נברא מתחילתו.

פירק יו

תכלית השלימות הזה של ימות המשיח ותחיית המתים, שהוא גילוי אור א"ס ב"ה בעולם הזה הגשמי, תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות.

פירק יז

מברר מכל הדברים הק' המבוארים בעץ חיים ובפרי עץ חיים.

לימוד בתניא – גם לנערים

רבי חיים אלעזר שפירא ממונקאטש, בעל ה'מנחת אלעזר', כתב למנהלי ת"ת ומתיבתא תורה ודעת בארה"ב אודות לימוד ספר התניא עם נערים וז"ל: דברי התניא המה קלורין לעינים ומטהרים הלב והנפש, והמפורסם אין צריך ראי', כאשר מקובלני מפי רבותינו ואבותינו הק' זי"ע, וגם לנערים בת"ת, אם המלמד מבין בזה להבינם לפי דרכם אז יתחנכו על ידי זה ביראה ואמונת ה' יתברך.

(אגרות שפירא עמ' קנ"ח)

הספר בלוי מעט מדי...

חתנו של רבי אליהו דסלר, בעל ה'מכתב לאליהו', הרב אליהו יהושע גלדעצער, סיפר: פעם שאל אותי מורי וחמי איה ספר התניא שלך, ונתתי לו לראות את התניא שלי (שקבלתי ממורי ורבי הגאון גדליה שארר בעל ה'אור גדליהו'). אותו ספר התניא, נדפס עוד קודם המלחמה בוויילנא והיה קרוע מעט. הביט הרב דסלר על צורתו החיצונית של הספר בסבר פנים רציני, והגיב ואמר: "צו וויניג צוריסען" [-בלוי מעט מדי], והחזיר לי הספר מיד. הוא רמז לי שאינני לומד בו די הצורך.

(קדשי יהושע ח"ה ע' א'חשוב)

ספר המחיה מתים

האדמו"ר בעל ה'ויגד יעקב' מפאפא כותב בצוואתו: אם תרגיל עצמך ללמוד לפרקים ובפרט בש"ק וביו"ט ובימים קדושים בס' ליקוטי אמרים הנקרא תניא, אז תרגיש בעצמך חיות של קדושה ותהי' כברי' חדשה כי הספר הקדוש הנ"ל ממש מחי' מתים בגוף ובנפש.

(עידה לדרך ערך גבורה)

גדולי ישראל על ה'תניא'

מוצא בו הכל

האדמו"ר רבי יצחק מאמשינוב
אמר: איני צריך לעיין בשאר ספרי חסידות, כי אם בספר התניא – שם אני מוצא הכל, בכל פעם שהנני לומד בספר התניא אני מוצא חדשות.
(ימות עולם ע' קיז)

שולחן ערוך של חסידות

רבי אהרן ראטה, בעל שומרי אמונים, ה' מכנה את סה"ק תניא בשם "שולחן ערוך של חסידות". והי' לו בו שיעור מידי יום ביומו לפני התפילה.

(מפי נכדו ר"מ)

מילה מתניא

האדמו"ר בעל ה'שפת אמת' מגור
התבטא: מלה אחת מספר הקדוש ליקוטי אמרים וליקוטי תורה זורחת ומבריקה, מלהיבה את הלב.
(א"ק מוהר"י צ"ח א' עמ' של"ד)

האדמו"ר ה'אמרי אמת' מגור
רגיל ה' לומר:
אי אפשר להיות אברך חסידי בלי ללמוד פרקים כו-כח בתניא.
(מפורסם אצל חסידי גור)

למשול ביצר

האדמו"ר מתולדות אהרן שאל את רבו **האדמו"ר מסאטמאר** בעל דברי יואל, שעל הפסוק בפרשת בראשית "ואליך תשוקתו ואתה תמשול בו" פרש"י: "אם תרצה תתגבר עליו", ושאל איך מגיעים ל"תרצה", והשיבו: על ידי לימוד בספר הקדוש תניא.
(זכור לאברהם – תולדות אהרן, עמוד רלה)

בספר התניא היה קשור מאוד מימי עלומיו והתבטא על עצמו

ספר התניא

על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות, למשמרת לאות להיות לכל אחד ואחד לזיכרון בין עיניו ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות, כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה'.

הקדמה

יראת-שמים

להתבונן במחשבתו על כל פנים, גדולת אין סוף ברוך הוא ומלכותו אשר היא מלכות כל עולמים עליונים ותחתונים, ואיהו ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, וכמו שכתוב "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא", ומניח העליונים ותחתונים ומייחד מלכותו על עמו ישראל בכלל ועליו בפרט, כי חייב אדם לומר שבבילי נברא העולם. והוא גם הוא מקבל עליו מלכותו, להיות מלך עליו ולעבדו ולעשות רצונו בכל מיני עבודת עבד. והנה ה' נצב עליו ומלא כל הארץ כבודו, ומביט עליו ובוחר כליות ולב אם עובדו כראוי. ועל כן צריך לעבוד לפניו באימה וביראה כעומד לפני המלך.

פרק מא

קדושת-ישראל

שמעתי מרבותי, כי אילו נמצא מלאך אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים בדברי תורה, תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשריא עליהו, עד שהיה מתבטל ממציאיותו לגמרי.

אגרת הקודש כ"ג

אמונה

עיקר האמונה שבשביליה נברא האדם – להאמין דלית אתר פנוי מיני', ובאור פני מלך חיים. וע"כ "עוז וחדוה במקומו" הואיל והוא רק טוב כל היום. ועל כן ראשית הכל, שישמח האדם ויגל בכל עת ושעה ויחיה ממש באמונתו בה' המחיה ומטיב עמו בכל רגע, ומי שמתעצב ומתאונן – מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורין וחסר לו איזה טובה, והרי זה ככופר ח"ו. ועל כן הרחיקו מדת העצבות במאד חכמי האמת. אבל המאמין לא יחוש משום יסורין בעולם ובכל עניני העולם הן ולאן שוין אצלו בהשוואה אמיתית.

אגרת הקודש י"א

אין עוד מלבדו

"לעולם ה' דברך נצב בשמים" ופירש הבעש"ט ז"ל, כי דברך שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו', תיבות ואותיות אלו הן נצבות ועומדות לעולם בתוך רקיע השמים, ומלוכשות בתוך כל הרקיעים לעולם להחיותם... כי אילו היו האותיות מסתלקות כרגע ח"ו וחוזרות למקורן, היו כל השמים אין ואפס ממש והיו כלא היו כלל וכמו קודם מאמר יהי רקיע כו' ממש. וכן בכל הברואים שבכל העולמות, עליונים ותחתונים.

שער היחוד והאמונה, פרק א

אילו ניתנה רשות לעין לראות ולהשיג את החיות ורוחניות שבכל נברא השופע בו ממוצא פי ה' ורוח פיו, לא היה גשמיות הנברא וחומרו וממשו נראה כלל לעינינו, כי הוא בטל במציאות ממש לגבי החיות והרוחניות שבו. מאחר שמבלעדי הרוחניות, היה אין ואפס ממש כמו קודם ששת ימי

בראשית ממש. והרוחניות השופע עליו ממוצא פי ה' ורוח פיו, הוא לבדו המוציאו תמיד מאפס ואין ליש ומהוה אותו, אם כן אפס בלעדו באמת.

שער היחוד והאמונה, פרק ג

מצוות

הגורם שכר המצוה היא המצוה בעצמה, כי בעשייתה ממשיך האדם גילוי אור א"ס ב"ה מלמעלה למטה להתלבש בגשמיות עולם הזה בדבר שהיה תחלה תחת ממשלת קליפת נוגה... ועכשיו שמקיים בהם מצות ה' ורצונו, הרי החיות שבהם עולה ומתבטל ונכלל באור א"ס ב"ה שהוא רצונו ית' המלוכב בהם.

פרק לו

לכן חייבו רז"ל לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה, אף אם הוא בור ועם הארץ. והיינו, מפני ה' השוכן ומתלבש בנפשו בשעה זו. רק שאין נפשו מרגשת מפני מסך החומר הגופני שלא נזדכך, ומחשיך עיני הנפש מראות מראות אלקים... אף על פי כן "אני תמיד עמך", כי אין החומר מונע יחוד הנפש באור א"ס ב"ה.

פרק מו

אהבת ה'

האהבה היא שרש כל רמ"ח מצות עשה וממנה הן נמשכות ובלעדה אין להן קיום אמיתי, כי המקיימן באמת הוא האוהב את שם ה' וחפץ לדבקה בו באמת. ואי אפשר לדבקה בו באמת כי אם בקיום רמ"ח פקודין שהם רמ"ח אברין דמלכא כביכול.

פרק ד

אם מלך גדול ורב מראה אהבתו הגדולה והעצומה לאיש הדיוט ונבזה ושפל אנשים ומנוול, המוטל באשפה, ויורד אליו ממקום כבודו עם כל שריו יחדיו, ומקימו ומרימו מאשפתו ומכניסו להיכלו היכל המלך חדר לפניו מחדר, מקום שאין כל עבד ושר נכנס לשם ומתייחד עמו שם ביחוד וקירוב אמיתי וחיבוק ונישוק ואתדבקות רוחא ברוחא בכל לב ונפש – תתעורר ממילא האהבה כפולה ומכופלת בלב ההדיוט ושפל אנשים הזה אל נפש המלך ואף אם לבו כלב האבן, המס ימס והיה למים ותשתפך נפשו כמים בכלות הנפש ממש לאהבת המלך:

והנה ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה וגדול יתר מאד בכפלי כפליים לאין קץ עשה לנו אלהינו כי לגדולתו אין חקר... ובכל עולם והיכל ריבוא רבבות מלאכים לאין קץ ותכלית... וכולם שואלים איה מקום כבודו ועונים מלא כל הארץ כבודו הם ישראל עמו. כי הניח הקב"ה את העליונים ואת התחתונים ולא בחר בכולם כי אם בישראל עמו

פרק מו

מסירות-נפש

אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל, מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב, וסובלים עינים קשים שלא לכפור בה' אחד, ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים גדולת ה'. וגם במעט שיודעים אין מתבוננים כלל, ואין מוסרים נפשם מחמת דעת והתבוננות בה' כלל. אלא בלי שום דעת והתבוננות, רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד, בלי שום טעם וטענה ומענה כלל. והיינו משום שה' אחד מאיר ומחיה כל הנפש.

פרק יח

שבקי בו ישר והפוך, מידי יום קבע בו שיעור והיה זה שיעורו האחרון בסדר יומו.

(שם)

רבות בנות עשו חיל והתניא עולה

הגאון רבי אברהם אלחנן ספקטור
כותב במכתב: על דבר התניא שכתבת שגם החובות הלבבות, מסילת ישרים ואורחות צדיקים טובים, אוכל להגיד לך כי זה שלומד איתי ביחד הוא ה' מהפרושים המתנגדים מתחילה, ולמד הספרים הנ"ל בעיון והרגיש התפעלות וכו' ואעפ"כ מודה ואומר כי רבות בנות עשו חיל והתניא עולה על כולנה.

(גני אבא מכתב ס"א)

לימוד מטהר

סיפר הרב מרדכי אליהו שליט"א: פעם ביקר אצלי ראש ישיבה גדול ומפורסם, שפנה אלי בבקשה לעזרה בבעיה נוראית: במשך תקופה, כל פעם שהיה יושב ולומד - היה רואה דמות של שתי וערב מול פניו. נודע לי, שאותו רב היה מתנגד לתורת חב"ד ודיבר פעם נגד הלימוד בספר התניא, לכן אמרתי לו: אתה הרי דיברת נגד ספר התניא, אם כן התיקון שלך יהיה שתלמד את ספר התניא מתחילתו ועד סופו.

בתחילה תגרוס אותו בלי הבנה. אחר כך תלך לטבול במקווה, ותחזור ותקרא קטעים מספר התניא. הגירסא של התניא תטהר אותך, ואחרי זה תתחיל ללמוד בהבנה. וכך הוא עשה, וב"ה הסתלקה ממנו הצורה הנ"ל רחמנא ליצלן.

(דמועות י"ט בסלו המרמיות תשס"ז ברושלים -

ע"י תורת חב"ד לבנו הישיבות)

הרי י"ט כסלו היום וצריך להתוועד

הגאון רבי יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל

מתוך נאומו בהתוועדות י"ט כסלו תשכ"ט בבוסטון

נרשם בשעתו ע"י הגרי"ל שפירא ראש ה'ישיבה גדולה' במיאמי

כשלומדים את שני הספרים רואים שבכמה וכמה דברים יש להם שיטה אחת (והביא כמה דוגמאות).

בוודאי שהמחלוקת התפשטה בעיקר בגלל מחרחרי ריב, אבל עם זאת יש להבין על מה היתה המחלוקת בעיקרו של דבר. ואלו הן הסיבות העיקריות: (א) הגר"א ראה שהחסידות הולכת ומתפשטת במהירות וזה גרם לו לחשוש שמא מדובר במעשה שטן ח"ו, כי כלל הוא שהיצר הטוב כובש ומנצח לאט-לאט, ואילו כאשר היצר הרע מנצח זה במהירות ובהצלחה מופלגה. (ב) אצל הגר"א ענייני רגש ומידות היו בהעלם. דוגמא לכך מאביו שבוודאי היתה לו אליו אהבה גדולה, אבל מעולם לא נתן לכך ביטוי חיצוני. ומעשה שהיה, שפעם נפרד מאביו ולא היה ברור אם בכלל יחזרו לראות זה את זה, ואביו רק נתן לו את ידו ואמר "דער אויבערשטער וועט דיר מצליח זיין" (= ה' יצליחך), ולא יותר.

הדבר יובן במשל מהיוונים שדגלו ב"תרבות הגוף" ואמרו שגוף האדם הוא דבר יפה ביותר וממילא עליו להיות גלוי, אבל לפי תורת ישראל, להבדיל, הגוף הוא קדוש ודבר שבקדושה צריך להיות מכוסה כמו בכלי המקדש שנאמר בהם "ולא יבואו לראות". ובא אדמו"ר הזקן וביאר את ענייני הרגש והמידות והביא אותם לידי גילוי.

אני צאצא לבית וולוז'ין וכידוע רבי חיים מוולוז'ין היה תלמיד הגר"א שהתנגד לחסידות, אבל לאחר הדרשה שלי תשפטו בעצמכם את יחסי לחסידות...

בבית וולוז'ין מקובל המעשה הבא. כשהתחילה המחלוקת על החסידות נסעו אדמו"ר הזקן ורבי לוי יצחק מברדיטשוב לוילנא לדבר עם הגר"א. הם הלכו ל"קלויז של החסיד" (כך היה נקרא בית-הכנסת של הגר"א בוילנא), שם היה הגר"א יושב ולומד בעליית הבית. אדמו"ר הזקן ורבי לוי יצחק התחילו לעלות במדרגות לחדר הגר"א, אבל מיד כשהרגיש שמשיהו רוצה להיכנס, סגר את הדלת ולא נתן להם להיכנס. הסיבה לכך היתה, שכאשר הגר"א ראה את תואר פני אדמו"ר הזקן "און ווי שיינ ס'איז געווען, און וואס פאר א כוח המושך האט עס געהאט" (= וכמה יפה שהוא היה, ואיזה כוח משיכה שהיה לו), חשש שאם אדמו"ר הזקן יכנס אליו וידבר אתו, ינצח אותו ויעשה אותו חסיד עד שלבסוף ילכו שניהם יחד להפיץ חסידות. ולכן ברח דרך החלון...

בכלל, למרות שהיתה על החסידות התנגדות מבית מדרשו של הגר"א, מעניין שבכמה וכמה דברים יש להם שיטה שווה. אומרים שהגר"א אמר לרבי חיים מוולוז'ין לכתוב את הספר "נפש החיים" כנגד ספר התניא, אבל

אגב, אינני מקבל את מה שאומרים שהגר"א ראה את ספר התניא, כי וודאי אם היה רואה – כל הטענות היו מתבטלות.

*

אדמו"ר הזקן היה משכיל נפלא בענייני אמונה. מזמן חורבן הבית לא היה אף אחד מגדולי ישראל משכיל כמוהו, מלבד הרמב"ם (ובאמת אדמו"ר הזקן הוא הראשון שהיתה לו 'ברייטקייט' (=רחבות, אומץ) להביא מהמורה נבוכים).

פרט לכך, היה מלומד בעניינים גשמיים ובכלל זה תכסיסי מלחמה. וכידוע בעניין פרשת בריחתו מנפוליון בעת המלחמה, שהניצחון של רוסיה היה בזכות אדמו"ר הזקן.

בעניין זה מקובל הסיפור שנפוליון ציווה לתפוס את אדמו"ר הזקן בכל אופן אפשרי ובמהלך בריחתו הגיע אדמו"ר הזקן לחסלאוויטש וכשזה נודע לנפוליון – ציווה לצור על העיר ולחפש את אדמו"ר הזקן. והנה, רב העיר, הרב ישראל, היה תלמיד הגר"א ואדמו"ר הזקן ידע שאם יתחבא בבית הרב בוודאי לא יחשדו שהוא שם, ואמנם הלך לבית הרב והרב הסכים להכניס אותו הביתה והחביא אותו בעליית הגג. כאשר חיילי נפוליון באו וחיפשו את אדמו"ר הזקן אמר להם הרב – אם היה כאן בוודאי הייתי מוסר לכם אותו, והלכו להם. ושמעתי, שלאחר אותו מעשה נכתב בפנקס הקהל של חסלאוויטש, שרב העיר צריך להיות רק מבית וולוז'ין, ואמנם אף-על-פי שבעיר גרו הרבה חסידים, מעולם לא היה בעיר רב חסידי.

*

לאחר כל המחלוקת, עובדה היא שסוף-סוף תורת החסידות ניצחה והתפשטה בכל תפוצות ישראל. ולדעתי יש לכך כמה סיבות:

(א) כתוצאה מעניין היחס המיוחד של רבי וחסיד. זהו דבר נחוץ וחיוני לכל אחד, שיהיה לו עם מי להתדבר ובפני מי לגלות נגעי לבבו. כאשר חסיד נמצא אצל הרבי, הוא נמצא בעולם אחר לגמרי ובאותה שעה כל הבעיות הגשמיות לא קיימות אצלו בכלל. דוגמא לדבר היא מה שראיתי בעצמי בוורשא אצל חסידי גור (ולמרות ששיטתם אחרת משיטת אדמו"ר הזקן, לעניין זה הדוגמא טובה), כיצד חסידים שונים, עניים ועשירים, היו ממתניים בתחנת הרכבת לנסוע לרדם וכבר בהמתנה לנסיעה היה ניכר עליהם שהם מתכוונים לצאת מענייני היום-יום לעולם יותר נעלה. כאשר הרכבת הגיעה, כולם יחד, גם העשירים הנכבדים, ממש קפצו אל הרכבת. אני

זוכר גם בילדותי בעיירה חסלאוויטש איך חסידי חב"ד היו נוסעים לליובאוויטש וראו אצלם כבר בתחילת הדרך שהם יוצאים למקום קדוש. בין הנוסעים היה המלמד שלי, שהיה חסיד חב"ד ולמד אתי תניא אף על פי שהיה צריך ללמוד אתי גמרא. לאמתו של דבר, כל העניין איננו חידוש של תורת החסידות אלא הוראת המשנה "עשה לך רב". וזה יותר חשוב מ"קנה לך חבר", אבל החסידות, וחב"ד בפרט, הדגישה את זה באופן מיוחד.

אני עצמי מרגיש לפעמים את החיסרון בכך. רק לאחרונה עברתי זמנים קשים וקינאתי בחסידים שיש להם רבי.

(ב) החסידות מבארת את נושא נקודת היהדות, שאין להביט על החיצוניות של יהודי אלא על הפנימיות שלו וצריך רק לגלות את הפנימיות. זו גם הסיבה לכך שלמרות שלאחרונה חוגים שונים עוסקים בהפצת היהדות וקירוב רחוקים, דווקא חסידי חב"ד מגיעים לכאלו יהודים שחוגים 'מתנגדים' ואפילו חוגים חסידיים אחרים, התייאשו מהם.

באותו עניין, זה גם ההסבר לכך שהחסידות היא זו שגילתה את מעלת האנשים הפשוטים. אני זוכר שכאשר למדתי בחדר, יום לפני ערב ראש השנה היתה ניכרת על המלמד החסידי שלי התרגשות ושמחה בלתי-רגילה ואנחנו התלמידים מאוד התפללנו מזה, עד שהמלמד אמר לנו – אתם יודעים מה יהיה מחר בלילה? מחר יהיה ראש השנה ואצל החסידים ליל ראש השנה נקרא "קארדינאציע נאכט" ("ליל ההכתרה"), שמים כתר על ראשו של הקב"ה כביכול. ואתם יודעים מי שם את הכתר? יענקל החייט, בערל הסנדלר וכו' אנשים פשוטים.

במשך השנים דרשתי הרבה דרשות וכתבתי כמה וכמה מאמרים בענייני ראש-השנה, אבל שום דבר לא פועל עלי להרגיש את עניין ראש-השנה כמו דברי המלמד ששמעתי בילדותי ונחרטו בי. מדי שנה כאשר אני מתפלל בראש-השנה ואומר "מלך על העולם...", אני חוזר ונוצר בדברי המלמד.

(ג) חסידות מגלה ומבטאת את נושא האהבה בין ישראל והקב"ה, שעד גילוי החסידות לא היה ידוע ומוסבר כל-כך (והאריך בעניין זה).

*

הנאום נמשך למעלה משעה וכאשר סיים והקהל התפור, הציעו לקחתו הביתה, אבל הוא אמר – "הרי י"ט כסלו היום וצריך להתוועד" וישב להתוועד עם אנ"ש דבוסטון והאורחים. ניגנו כמה ניגונים, אמרו "לחיים" והתוועדו.

פדה בשלום

הגאון רבי יצחק יעקב וויס זצ"ל

גאב"ד העדה החרדית

מתוך ספרו שו"ת מנחת יצחק

חלק ג סימן ו

ב"ה, יום א' וישב תש"ך לפ"ק, י"ט כסלו

....

והנה היות שבעת שבייתת קולמסי פה עוד קודם סיום מכתבי, נקראתי להתועדות י"ט כסלו אצל חסידי חב"ד לחגיגת חג הגאולה של כ"ק הגה"ק בעל ש"ע הרב ז"ל, אמרתי להציע פה, את אשר אמרתי לפני המסובין שם. הנה ידוע מהמכתב שכתב בעל התניא ז"ל להגה"ק בעל קדושת לוי ז"ל, לבשר לו שיצא חפשי מהתפיסה, וכתב שם בזה לשונו הקדוש, כי יום זה עשה ד' לנו, יום י"ט כסלו, יום שהוכפל בו כי טוב, יום הילולא רבא דרבינו הקדוש נ"ע, ושקראתי בספר תהלים בפסוק פדה בשלום נפשי, קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו, יצאתי בשלום מד' שלום עד כאן לשונו הטהור.

ויש לפרש הכוונה מה שדייק שבא לו הישועה משונאיו, עם זה הפסוק דפדה בשלום וגו', (ואגב, פסוק זה היא ג"כ פסוק י"ט בקאפיטל נ"ה), בהקדם לפרש הקרא (בפ' ויצא) ושבתי בשלום אל בית אבי והי' ה' לי לאלוקים, וראיתי מדקדקים על מה שאמר יעקב, ושבתי בשלום, הרי אמרו חכמינו ז"ל (ברכות ס"ד), דלחי יש לומר לשלום דוקא.

וי"ל בהקדם דברי התרגום אונקלוס שם, ויהי מימרא דה' לי לאלוקים, ותמהו המפרשים על מה שהוסיף

תיבת מימרא, שאינו בקרא, ואמרתי הכוונה, שכונן בזה לדברי האור החיים הקדוש, שאחרי שדייק איזה דיוקים על הקרא ועל פי' רש"י, כתב, והנכון הוא שנתכוון לומר שיתיחד אליו שם ה' לאלוקים, כדרך שנתיחד על אבותיו, אלוקי אברהם ואלוקי יצחק, גם יאמר עליו אלוקי יעקב, והוא אמרו לי לאלוקים, פירוש לי ביחוד, ודבר גדול דבר יעקב בזה, ותמצא שכן הי', דכתיב ויקרא לו א-ל אלוקי ישראל, ואחרי כן שלם נדרו אשר נדר לעשות אבן הזאת עכ"ד. ואלו גם כן דברי התרגום אונקלוס, שהתפלל יעקב, ויהי מימרא דה' - שיתיחד עליו אליו שם ד', ויאמר עליו - לי לאלוקים - אלוקי יעקב.

ויש להוסיף בזה לפרש הקרא, דויקרא לו א' ישראל, ודרשו חז"ל שהקב"ה קראו ליעקב א-ל (מגילה י"ח), והובא ברש"י (וישלח ל"ג כ') על הפסוק הנ"ל, והיינו דהוי כאלו אמר ויקרא אלוקים ישראל לו א-ל, ועי' שפ"ח שם, וצ"ב דאמאי באמת כתיב קודם בקרא א-ל ואח"כ אלוקי ישראל, ונהי' סרס המקרא ודרשיה, אמנם להנ"ל י"ל, דהנה בהא דכתיב אלוקי ישראל, הוי יחוד שמו ית' על יעקב, וקשה הרי אמרו חז"ל והובא ברש"י (ר"פ ויצא כ"ח, י"ג), דלא מצינו במקרא שייחד שמו ית' על הצדיקים בחייהם, לכתוב אלוקי פלוני, שנאמר (איוב ט"ו) הן בקדושו לא יאמין, ורק ביצחק לפי שכהו עיניו

וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו (תנחומא) עיי"ש, וא"כ צריך טעם למה ייחד הקב"ה שמו על יעקב בקרא הנ"ל, עליו בחייו, אבל כיון שקראו הקב"ה ליעקב א-ל, הרי שוב אינו איש, ואין ליצה"ר שליטה עליו, ע"כ ייחד שמו ית' עליו, ובזה נכון מאד ההמשך בקרא, דכיון, ויקרא לו א-ל, שהקב"ה קרא ליעקב א-ל, ע"כ שוב שפיר ייחד עליו שמו ית', וקראו אלוקי ישראל.

ומה נכון בזה ג"כ הקרא דושבתי בשלום וגו', דכיון שהי' בקשתו, והי' ה' לי לאלוקים, כדכתיב בסיפא דקרא, והכוונה

שיתיחד אליו שם ה' כנ"ל, וע"כ מטעם שיהי' נקרא א' ולא איש, וע"כ בקש ג"כ בלשון, ושבתי בשלום, ולא לשלום, דהנה הכותב בע"י (סוף ברכות) כתב, דלשלום משמע שאינו שלם עדיין והשלום למולו, ונפטר שא"א שיוסיף עוד שלימות, אומרים לו לך בשלום, כלומר יה"ר שידיון בעוה"ב, כאלו כבר השגת שלימות הראוי, עיי"ש, ולפי"ז דעת לנבון נקל, דלמי שברור שכבר הגיע לשלימות השלם עוד בעוה"ז, יש לומר בשלום, (וכה"ג עי' בתפארת ישראל (ר"ה סוף ב), מה שכתב בהא שאמר ר"ג לר"י בא בשלום), אף בהיותו עוד בין החיים, ומי יוכל להיות בטוח יותר בזה, ממי שעלה ממדריגת איש למדריגה עליונה להיות נקרא א', ע"כ הי' תפילתו ושבתי בשלום דייקא.

וזה י"ל מה שנרמז לבעל התניא ז"ל, בהצמחת ישועתו בקרא הנ"ל, ועל פי מה שראיתי בס' תפלה למשה (על תהלים כ"ט אות ד'), שכתב שם בזה"ל, שכל הקורא ק"ש ואומר ה' אלוקיני, קשה עליו, הלא השי"ת אינו מייחד שמו על הצדיקים בחייהם וכו', אך התירוץ לזה דדוקא על היחיד אין מיחד שמו שמא יחטא, אבל על כלל ישראל שאי אפשר שיסכימו כולם לרעה מיחד שמו, וכיון שכולל עצמו תוך כלל ישראל שפיר דמי, לכך צריך מקודם לקבל על עצמו מצות עשה ואהבת לרעה כמון, ולקשר עצמו באהבת כל ישראל,

כדי שיהי' כלול בין כל ישראל עכ"ל -

וכל זה בא לרמז, מה שבא לו להגאון הקדוש ז"ל הישועה עם קרא זה, כלומר, שראוי לו לומר פדה בשלום דייקא, שהגיע להשלימות, עד שראוי ליחד אליו הדבור, דאף שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם, מכל מקום כל זה ביחיד, אבל כל מה שעבר על מרן הגה"ק ז"ל הי' בשביל זכות הרבים להפיץ תורת הבעש"ט זלה"ה, וכמ"ש שם במכתבו ונרמז בסיפא דקרא - כי ברבים הי' עמדי - וכיון שהגיע לכלל זה, שפיר י"ל בשלום, וע"כ סיים ג"כ במכתבו יצאתי בשלום דייקא. ועוד יש להאריך וקצר המצע מהשתרע.

(הדגשנו ההתחלה והסוף ופתחנו כאן רוב הר"ת והקיצורים. כל מקום שכתבנו א-ל או אלוקים, במקור כתוב א' בלבד. המערכת)

פר ה"תניא" היה לספר החיים של גדולים וקטנים: איך הגאון הגדול ביותר מוכרח להיות עובד ה' ואיך היהודי הפשוט ביותר יכול להיות עובד ה'

(הרבי הרי"ף, ספר השיחות תש"ב ע' 59)

ניידת להפצת חסידות

ע"י

תורת חב"ד לבני הישיבות

חורף תשס"ח

מבצע ענק

סדרת חסידות מבוארת שבת ומועדים (3 כרכים)

בסבסוד מיוחד חסר תקדים וחד פעמי

ניתן לרכוש סט אחד בלבד, מוגבל לבני ישיבות ואברכים בלבד

ס פ ר י מ ח ד ש י מ

אור ישראל

סיפורי הבעש"ט

(3 כרכים)

הרב יצחק גינזבורג

שולחן שבת

בראשית - דברים

3 רעיונות מעובדים

משיחות הרבי מליובאוויטש זי"ע

לכל פרשה בכרך אחד

אוצר אגרות קודש

300 אגרות מרתקות

מהרבי מליובאוויטש זי"ע

בנושאים שונים

תניא - שער היחוד והאמונה

עם ביאור מעמיק להבנת החידושים וסדר הפרקים

הרב שניאור זלמן גופין

תניא - אגרת התשובה

עם ביאור "צור ירום" - מיוחד ולבבי שווה לכל נפש

הרב יורם אברג'ל

ת ה א ש נ ת ס פ ר י ח ס י ד ו ת